

„Vesele kuće” u Dubrovniku – povijest dubrovačkih javnih bludilišta u 19. i 20. stoljeću

Sanja Curić – Nikša Selmani

Državni arhiv u Dubrovniku
Sv. Dominika 1
HR – 20 000 Dubrovnik
sanja.curic@dad.hr
niksa.selmani@dad.hr

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 10. 3. 2023.

Prihvaćeno: 6. 6. 2023.

343.54(497.584Dubrovnik)“18/19“

351.764(497.584Dubrovnik)“18/19“

392.65(497.584Dubrovnik)“18/19“

DOI: 10.58565/vda.4.1.13

Sažetak

Postojanje marginalnih društvenih skupina i pojava, posebice javnog bludništva u Dubrovniku 19. i 20. stoljeća, gotovo uopće nije bilo predmet sustavna povijesnog istraživanja. Određujući najprije zakonski okvir kojim se od 1854. do 1934. regulira bludništvo, autori prvo iznose povijesne crtice iz vremena do pojave dubrovačkih javnih bludilišta. Rekonstruirajući potom momente njihove svakodnevice, rad stavlja naglasak na javna bludilišta kao vid institucionaliziranog bludništva. Konačno, donosi se pregled tada postojećih manjih bludilišta i povijesna sudbina najveće i najpoznatije „vesele kuće” u Karmenu.

Ključne riječi: javna bludilišta, javne kuće, bludništvo, prostitucija, reglementacija, Dubrovnik, Karmen, Habsburška Monarhija

Carskim patentom od 27. svibnja 1852. uvodi se i u hrvatske zemlje novi Kazneni zakon o zločinima, prijestupima i prekršajima. U njemu se pitanje bludništva regulira u okviru onog dijela koji se bavi prijestupima i prekršajima, i to onima protiv javnog ćudoređa.¹

Austrijski dio dodatno regulira bludništvo 6. veljače 1873., određujući obvezu donošenja posebnih knjižica kojima se uvodi zdravstveni nadzor.²

1 Vidi od §509 do §515 u: Sveobći državno-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku, god. 1852., komad XXXVI., br.117., Beč, 1852., 585-586. Radi određenih pravnih nedostataka Zakon je 1885. bio dijelom izmijenjen (*Državno-zakonski list za kraljevine i zemlje, zastupane u vieću cesarevinskom*, god. 1885., kom. XXVIII., br. 89, Beč, 1885., 209.).

2 Ta je zdravstvena knjižica praktički postala sredstvo evidencije i odobrenje za bludnički obrt. Njome je bila nametnuta obveza redovita liječničkog pregleda, pod prijetnjom kazne. Od 1894. knjižice imaju i fotografiju vlasnice radi lakše identifikacije. (Hrvoje Geljić, „Prostitucija u Zagrebu krajem devetnaestoga i početkom dvadesetoga stoljeća” (diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2015.), 26-27).

Osnovni zakon iz 1852., s određenim izmjenama, bio je u primjeni sve do stupanja na snagu novog zakona 1. siječnja 1930., kad se pitanje bludništva regulira unutar Krivičnog zakonika za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 27. siječnja 1929.³

Razmatrajući odredbe iz 1852.⁴ može se zaključiti da je bludništvo u okviru bludničkog obrta u osnovi bilo tolerirano.⁵ Svakoj je bludnici bilo dopušteno voditi obrt ako bi se pridržavala sljedećih osnovnih uvjeta: da ne stvara javnu sablazan, da ne navodi maloljetnike na blud, te da, ako zna da ima koju spolnu bolest, ne nastavlja s obrtom.⁶ Time se Monarhija od sustava stroga kažnjavanja okrenula k tzv. reglementaciji bludništva u kojoj „vlast prostituciju stavlja pod svoj državni i institucionalizirani nadzor te se prostitucijom mogu baviti samo osobe koje su uspjele ishoditi dozvolu vlasti”.⁷

S obzirom na to da je Zakon predviđao da lokalno redarstvo provodi kažnjavanje, odgovornost je bila prebačena na lokalna tijela uprave pod čijom su ingerencijom bili i redarstveni poslovi.

Bludilišni se obrt u urbanim središtima Hrvatske tijekom devedesetih godina 19. stoljeća počeo odvijati u formi redarstveno i zdravstveno kontroliranih javnih bludilišta. Kako bi regulirale njihovu djelatnost, neke lokalne samouprave izrađuju tzv. *Bludilišne pravilnike*.⁸

No, nije sigurno je li s Dubrovnikom bio takav slučaj jer se, barem prema istraženim arhivskim izvorima, uprava i redarstvo ne referiraju na jedan takav zaseban pravilnik. Tako se nadzor u Dubrovniku vjerojatno odvijao u skladu sa zakonima i redarstvenim pravilnicima.

3 Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 27. januara 1929. Bilješkama popratili: Josip Šilović, sveučilišni profesor u miru, i Stanko Frank, sveučilišni profesor, Zakoni Kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca, Knjiga IV., Tisak i naklada jugoslav. štampe d.d., Zagreb, 1929. Odredbe o prostituciji većinom se nalaze u glavi 24. naslovljenoj „Krivična djela protiv javnog morala”, te dijelom u 23. pod naslovom „Krivična djela protiv opšteg zdravlja”.

4 Opširniju pravnu analizu tih odredaba vidi u: Darija Željko, „Sestre bluda’: zakonska regulacija ženske prostitucije na hrvatskom području u razdoblju od 1852. do 1934., s posebnim osvrtom na grad Karlovac i europsko okruženje” (studentski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2015.); Dunja Pastović, Darija Željko, „Zakonodavni okvir uređenja prostitucije na hrvatsko-slavonskom području 1852. – 1929.”, *Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku* 1 (2016), 29-53.

5 O povijesti bludništva u Austriji vidi: Željko, „Sestre bluda”, 33-37. Također: Christa Bauer, „Wiener Lust”, *Kulturmagazin der Wiener Fremdenführer* (2011), 26-27.

6 Važno je primijetiti da bludništvo u Monarhiji nije tim zakonom bilo legalizirano, nego se vodeње bludničkog obrta toleriralo uz navedene uvjete, te ono zbog toga spada pod redarstveni, a ne sudski djelokrug.

7 Željko, „Sestre bluda”, 16.

8 Grad Osijek ga donosi 1896. i 1911., a Zagreb 1899. Donose ga Brod na Savi 1911. i Bjelovar 1911. te Križevci 1913. Čini se da ga je imala i Petrinja.

Bludništvo u Dubrovniku od polovice 19. st. do otvaranja javnih bludilišta

Na osnovi arhivskih dokumenata iz vremena prije otvaranja javnih bludilišta može se zaključiti da je općinsko redarstvo, osobito što se tiče javnog reda i mira, poštivanja ćudoređa i zdravstvene kontrole, nastojalo bludništvo držati pod nadzorom. Ipak, čini se da pojavu oboljelih od veneričnih bolesti u Dubrovniku 19. stoljeća javnost ponajprije povezuje s porastom nekontrolirana bludništva, pa se institucionalizirana javna bludilišta u javnosti počinju prezentirati kao prihvatljivo rješenje. Prvu vijest u kojoj se otvaranje javnog bludilišta predlaže vlastima nalazimo već u siječnju 1884., kad, nakon što je općinsko redarstvo privedo „10 – 15 javnijeh ali skrivenijeh bludnica u sred bijelog dana uz graju i čudo gomile čeljadi”, dubrovački *Slovinac* kazuje da Općina ne bi pogriješila „kad bi javna dobro uređena bludilišta pripustila, jer barem tako ne bi se kužio mladi naraštaj”.⁹

Uz pitanje spolnog prenošenja bolesti, koje je očigledno bilo najveći izazov lokalnoj zajednici, bludnice u izvorima susrećemo u vezi s remećenjem javnog reda, nećudoredna ponašanja i skitnje, zbog čega su obično završavale u općinskim tamnicama. Najčešće bi uz šaroliko društvo¹⁰ o općinskom trošku tamo ležale par dana, a onda o istom trošku bile udaljene s područja Dubrovnika.

U nekim slučajevima javnih nemoralnih izgreda, apeli javnosti dolazili su i do lokalnog tiska. Tako 1893. u *Crvenoj Hrvatskoj* čitamo: „Tuže nam se čeljad iza Gospe da ne mogu ostat od nemoralnih sablazni, što se dogagjaju u jednoj kući u onoj strani grada. Umoljavamo našeg vrijednog gosp. komesara da i ovdje pokaže svoju revnost.”¹¹

Iz evidencija Trgovačko-obrtničke komore vidljivo je da su bludnice bile prijavljene i u dubrovačkim krčmama, gostionicama, kavanama, pivnicama, manjim svratištima i hotelima.¹² Općinske knjige bilježe različite slučajeve u kojima bi zaposlene bludnice radile probleme i samim poslodavcima. Tako bilježimo slučaj Morandini Rachele Gemme, bludnice iz Tiroła, koju je općinski redar uhapsio „noćas na ponoći, jer je zatekao na javnom putu na djelu bludnome sa kočijašom Ivom Luciani i to tako pijanu da nije znala što govori. Priznaje izgovarajući se da je dan

9 Raspuštenost ženska, *Slovinac*, god. VII., br. 3, 21. siječnja 1884., 47.

10 Tako u jednom spisu iz 1890. vidimo da su uz tri poimenice nabrojane bludnice, u zatvoru i „Luda Konavljanka”, „Muta iz Stonja” i „4 prosjaka tuja” (Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska). HR-DADU-89 Općina Dubrovnik (*Comune di Ragusa*) (1815. – 1918.), (dalje: HR-DADU-89), Razhod – Odalečenje skitalica i ostale potrebe redarstva).

11 Tužba, *Crvena Hrvatska*, god. III., br. 10, 11. ožujka 1893., 4.

12 „Očevidnost službenica krčma, gostiona, kafana, pivnica i hotela” (HR-DADU-196. Trgovačko-obrtnička i zanatska komora za grad i Kotar Dubrovnik (1864. – 1944.), 1.2.36, Abecedni upisnik zaposlenih u ugostiteljstvu 1896. – 1907.).

prije ovdje došla u službu kod nove ‘Bierhalle’, te nevješta kad je hoćela kući poći, da je zamolila jednoga njome nepoznata da joj pokaže stan a taj da ju je vodio po grackim ulicam i na Pile gdje ju je na nedjelo prisilio. Pozvat Pero Svetina, upravitelj ‘Bierhalle’, očituje da je u njega u službi od jučer, te sinoć da se je bila opila i da mu je činila svakojakijeh gadnijeh i nepristojnijeh prizora pred gostima u pivnici, tako da je bio usilovan oćerati je na 11 ura.”¹³

Život bludnica u dubrovačkim javnim bludilištima

S obzirom na načelo reglementacije koje je Monarhija uvela sredinom 19. st., postojale su dvije vrste bludništva: „javno” i „tajno”.¹⁴ Zasigurno je, kao i posvuda, brojčani omjer i u Dubrovniku išao na stranu onog tajnog.¹⁵

Javne bludnice u dubrovačka bludilišta najčešće dolaze iz drugih javnih bludilišta te obavljajući svoj obrt ostaju neko vrijeme, da bi se potom odselile.¹⁶ Odluke o seljenju donose u načelu slobodno. Službene evidencije uredno bilježe najprije njihove osnovne osobne podatke,¹⁷ datum dolaska i mjesto iz kojeg dolaze, zatim

13 HR-DADU-89, Zapisnik o kaznenim raspravama držanim kod Općine Dubrovačke, br. 128/1896.

14 Javne su bludnice „tjerale” svoj obrt unutar institucije javnog bludilišta. U izvorima se nazivaju i „kaserniranim bludnicama”. No, izvori također donose i one koje su također bile samostalne bludnice, ali prijavljene u gostionama, pivnicama, svratištima i sl. Sve su one bile evidentirane i pod obveznim redovitim zdravstveno-redarstvenim nadzorom. Tajne su, pak, bludnice bile one koje su individualno „tjerale” bludnički obrt izvan javnih bludilišta. Njih s obzirom na obvezno evidentiranje možemo svrstati u dvije skupine: one koje se tajno bave tim obrtom, ali su evidentirane kao konobarice, sobarice, blagajnice, pjevačice, plesačice itd., i one koje uopće nisu bile evidentirane, bivajući tako najčešćom metom redarstvenih akcija. Tajne su bludnice izbjegavale režim obveznog redovitog zdravstveno-redarstvenog nadzora, te su se u ranijem periodu smatrale sa stajališta širenja veneričnih bolesti pogubnijima od onih u bludilištima. No, taj se stav promijenio nakon Prvog svjetskog rata, kada se u nekim većim gradovima ukidaju javna bludilišta, a tajne bludnice postaju – javno tolerirane bludnice. O tome su u Hrvatskoj vođene zanimljive liječničke rasprave i statistička istraživanja. Vidi: Sedma redovita mjesečna skupština Zbora liječnika, *Liječnički vijestnik*, god. XXXI., br. 10, 15. listopada 1909., 259-261; također: Statistika javnih bludnica (1907. – 1908. godine) u Hrvatskoj i Slavoniji. Predavao na redovitoj mjesečnoj skupštini zbora liječnika dne. 24. rujna 1909. dr. Fran S. Gundrum, *Liječnički vijestnik*, god. XXXII., br. 2, 15. veljače 1910., 63-87.

15 Promatrajući taj omjer kod splitskih bludnica u razdoblju od 1919. do 1930., vidljivo je da je tajnih bludnica bilo od dva do pet puta više. (Branislav Radica, *Novi Split: monografija grada Splita od 1918 – 1930 godine* (Split: Hrvatska Štamparija Gradske Štedionice, 1931.), 104).

16 Kao mjesta dolaska i odlaska spominju se Kotor, Tivat, Herceg Novi, Igalo, Zenica, Trebinje, Bilek (Bileća), Nevesinje, Mostar, Stolac, Sarajevo, Dervanta, Jajce, Tuzla Split, Šibenik, Zadar, Zagreb, Osijek, Nova Gradiška, Požega, Višegrad, Zemun, Celje, Budimpešta, Trst...

17 Gotovo redovito svaka od njih pored imena i prezimena ima upisan i nadimak kojim su se koristile u odnosima s mušterijama: Roza, Blanca, Olga, Ljubica, Žuža, Lili, Isabela, Kornelia, Marie, Jolanda, Micika, Mariška, Vilma, Divna, Violetta, Beba, Elvira, Frieda, Zelma, Gisela, Camilla...

javno bludilište u kojem su smještene te datum odlaska i mjesto u koje odlaze.¹⁸

Izrazito važan segment života u bludilištu bio je zdravstveni nadzor. Dubrovačke su bludnice imale obvezu liječničkog pregleda dvaput tjedno. Pregledi su se obavljali u jednoj prostoriji bludilišta na način da bi općinski redar dovodio bludnice pred liječnika¹⁹ koji bi ih potom pregledao na stolu za pregled.²⁰ Liječnički se pregledi također uredno evidentiraju.²¹ Kako su egzistencijom bile povezane sa svakodnevnim obavljanjem svojeg obrta, bludnice su nastojale ne završiti u bolnici, te su liječnici trebali „osobito paziti na trikove vještih prostitutka koje znadu osujetiti liječničku kontrolu na razni način npr. mokrenjem neposredno pred pregledbom, istiskivanjem gnojne kapljice iz vodopusta ili iz Bartholiničnih žlijezda, izbrišući time jedine stalne znakove hronične gonorehea”.²² Ako bi liječnik pronašao bludnicu bolesnom,²³ osobito od kakve venerične bolesti, bilo joj je zabranjeno „ići na sobu”, a ako bi joj se dijagnosticirala „pozitivna krv”, bila bi poslana u dubrovačku bolnicu na liječenje. Ako se ne bi mogla oporaviti, morala je pod pratnjom napustiti dubrovačko područje te biti otpraćena u rodni zavičaj. No, to sigurno nije bio čest slučaj jer sudеći prema žalbama vlasnika bludilišta, bludnice koje su bile „odalečene” iz Dubrovnika, npr. zbog pozitivna testa na sifilis, nastavljale su zaražene raditi po drugim javnim bludilištima u Dalmaciji ili drugdje, što je vlasnicima bludilišta čini-

18 Općinsko redarstvo vodi službene knjige – *Očevidnike bludnica*. U Državnom arhivu u Dubrovniku pronađene su dvije takve knjige koje pokrivaju razdoblje od 1905. do 1929., no sigurno je postojala i jedna starija knjiga.

19 Izvori bilježe dubrovačke liječnike koji su obavljali preglede, najprije dr. Balda Martecchinija, a potom dr. Luka Dražića. Rjeđe se pojavljuje i dr. Baldo Marinović, a preglede katkad prati i dr. Marcelo Wendzilowicz kao C. k. kotarski nadliječnik.

20 Zabilježen je slučaj gdje se dr. Martecchini bunio na općinske redare u pratnji: „Šalje mi se na vizitu nevješti redari! Današnji (Frano Peterlin op. a.) nije znao da mora po imenu pozvati dotičnu bludnicu i prepustit je u sobu na pregledanje. Upozoren na najljepši način jer da može liječnik od bludnica bit prevaren, pošto se je na stolu pregledanja nalazila nepozvana Zuckier, mješte Hütner, reče mi: ‘Ja se nedam sekirati.’” (HR-DADU-89, Pregled bludnica V, upis od 1. ožujka 1911.).

21 Općinsko redarstvo vodi službene knjige – *Pregled bludnica*. U Državnom arhivu u Dubrovniku pronađeno ih je pet koji pokrivaju razdoblje od 1910. do 1921.

22 HR-DADU-89, br. 3468, 24. srpnja 1915.

23 U opaskama nekad su upisane bolesti, npr. gonoreja, ili ozljede na „lijevoj maloj usnici”, ili općenito venerične bolesti, te svrab, gastritis, furunculosis (čir, gnojna upala dlačnog folikula uzrokovana stafilokokom). Ako bi postojala sumnja na sifilis, radio se poseban test, tzv. Wassermanov pokus. U opaskama je onda pored imena suspektne bludnice pisalo „WP” ili „WN”. Preparati povezani s gonorejom i sifilisom pregledavali su se u Državnom bakteriološkom zavodu u Dubrovniku. Zanimljivo je kazivanje nećakinje dr. Luka Dražića, gđe. Mare Altarac, rođ. Dražić, da je Dražić primao bludnice (javno tolerirane op. a) četvrtkom na pregled u svojoj ambulanti, koja se nalazila u njegovoj kući u Pilama. Tada su, prema navodu, ona i njezina rodica Netica virile i kriomice gledale pregled. Kazivačica navodi da je dr. Dražić govorio „da kad im stavi sok od lemuna znaš već gdje, i ako zakrištu, znači da je infekcija”. (Kazivanje je zabilježeno u prosincu 2022.).

lo štetu.²⁴ Ako bi, pak, ozdravile, vraćale su se „tjeranju obrta”. Na slučajevne zaraze dubrovačkih mladića u javnim bludilištima javnost je najviše reagirala. Jedan takav mogao se 1906. pratiti i u dubrovačkom tisku.²⁵ Troškove pregleda i liječenja onih koje su bile „na službi” kod vlasnika javnog bludilišta, plaćao je sam vlasnik, no čini se da to nije bio slučaj za one bludnice koje su u bludilištu bile samo – „na konaku”.²⁶

Došavši u javno bludilište djevojke su osim odnosa s mušterijama imale i različita iskustva s vlasnicima. Izvori nam donose slučaj bludnice Lucije Marković iz Stoca, koja je svjedočila o trpljenju fizičkog nasilja, šamaranju i držanju za vrat. Vlasnici su joj zaplijenili i osobne stvari dok ne podmiri svoj dug za smještaj i ostalo.²⁷ U tom slučaju iz 1911. sačuvano je nekoliko zanimljivosti iz života dubrovačkog javnog bludilišta. Tako iz saslušanja vlasnika u općinskom uredu povezano s tužbom Lucije Marković doznajemo da su bludnice u bludilištu mogle kupiti odjeću radi privlačnija izgleda, poput svilenih košulja „u cijeni od 7 forinti”.²⁸ Doznajemo i da se od bludnica naplaćuje „8 kruna na dan i to za odijeljenu sobu, hranu, pranje, liječenje u kući i taksu za liječnički pregled”.²⁹ Nabrajaju se i dnevni obroci: „Za hranu dobiju: ujutro kafu bijelu, objed (juhu, meso sa umakom i slatko i voće), popodne kafu bijelu, večeru (juhu i pečenku sa umakom), a osim toga u ponoć užinu.”³⁰ Ipak, teško je zaključiti jesu li bludnice zapravo bile prisiljene tamo se hraniti, kupovati odjeću i ostale potrepštine i po većim cijenama, samo da ne bi morale napustiti bludilište.³¹ Budući da je žalba Lucije Marković dijelom upućivala na to, vlasnica je saslušanje nastavila u benevolentnom tonu kazujući da sve ostalo mogu kupiti same gdje hoće, a ako nemaju

24 HR-DADU-89, br. 7801, 23. prosinca 1912.

25 Dr. Martechini contra Stojanović, *Crvena Hrvatska*, god. XV., br. 50, 24. studenog 1906., 6.

26 HR-DADU-89, br. 4390, 21. srpnja 1912., 6.

27 HR-DADU-89, prilog spisu br. 159, 12. siječnja 1911. Sačuvan je popis njezinih zaplijenjenih stvari iz kojeg možemo vidjeti što je nosila sa sobom putujući iz bludilišta u bludilište: „2 cikare; 1 tećica; 1 koguma; 2 žlice i 2 tanjura; 4 kaće; 2 male cikare od porcelana; 6 ubrusaca; 1 kefa od robe; 1 spirit mašina; 1 tapet; 1 kaput; 1 zimski majica; 4 bluže; 3 kotule; 4 pantale; 1 papuča; 2 maje; 2 komeša; 7 košulja; 1 sugamano; 7 pari crni bječava; 2 strace; 3 košulje sporke; 2 sugamana šporka; 1 traversin i još neki mali stvari od male vrijednosti.” Prema zagrebačkom *Bludilišnom pravilniku* iz 1899. nije bilo dopušteno vlasnicima tako zadržati osobne stvari neke bludnice ako ona nije namirila svoj dug u bludilištu (Iris Živičnjak, „Zagrebačke prostitutke početkom 20. stoljeća: porijeklo, svakodnevni život i položaj u društvu” (diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2018.), 30).

28 HR-DADU-89, prilog spisu br. 159, 12. siječnja 1911.

29 *Isto*.

30 *Isto*.

31 U Splitu se 1923. izgadio spor između bludnica „i vlasnika javnih kuća, koji su bludnice izrabljivali prisiljavajući ih da se kod njih moraju hraniti, kupovati odijela i slično. Spor je izglađen tako, da javne bludnice plaćaju vlasnicima soba određenu dnevnu najamninu, a njima je slobodno da se hrane i kupuju odijela vani gdje hoće.” (Radica, *Novi Split*, 104).

novca, da im vlasnici to kupe. Doznajemo i da vlasnik bludilišta prima svu poštu koju, suprotno navodima bludnice Marković, dijeli djevojkama, a da one ako žele poslati dopisnicu, kupe je po slugi zaposlenom u bludilištu, a ne da im je oni kao vlasnici prodaju, što se sugerira u tužbi.

Usluge javnih bludilišta bile su prilagođene različitu platežnom rangu mušterija. Tako doznajemo da se u bludilištu namijenjenom srednjem staležu u 1914. godini odlazak „na sobu” plaćao 5 kruna za časnike, a 2 krune za obične vojnike,³² dočim se u bludilištu, namijenjenom onima „niže ruke”, odlazak „na sobu” 1909. godine plaćao svega 1 krunu.³³

Dubrovačka javna bludilišta

Analiza arhivskoga gradiva iznijela je na vidjelo nekoliko javnih bludilišta za koje je onodobna javnost znala. Od njih su neka bila posve malena, brojeći svega od jedne do triju bludnica. Premda se u njima obavljao nadzirani bludnički obrt, ta deficitarna i u prostornom i u smislu popratnih sadržaja treba razlikovati od organiziranih javnih bludilišta u punom smislu te riječi. Dubrovnik je imao i takvo jedno javno bludilište u kojem je znalo, uz ostalo zaposleno osoblje, biti i do dvadeset bludnica. Uz njega su jedno vrijeme bile i dvije filijale, gdje je u jednoj prema zapisima bilo od četiriju do osam „prijateljica noći”.

Javno bludilište pod Gimnazijom

Za to javno bludilište doznajemo iz životopisa poznatog dubrovačkoga oriđinala – Zane Sette C.³⁴ Njegova je supruga Jele u jednoj kući u Gradu ispod današnje Umjetničke škole Luke Sorkočevića, gdje je u 19. st. još bila Gimnazija, jedno vrijeme u kući držala dvije javne bludnice – *drkone*³⁵ od tridesetak godina. Čini se da se na to tužio upravitelj Gimnazije, pa je kuću za potrebe siromaha unajmila Općina, da bi je naposljetku „kupio Ilija” (vjerojatno Ilija Miletić, poznati dubrovački poduzetnik).³⁶ No i

32 HR-DADU-89, br. 3225, 21. svibnja 1914.

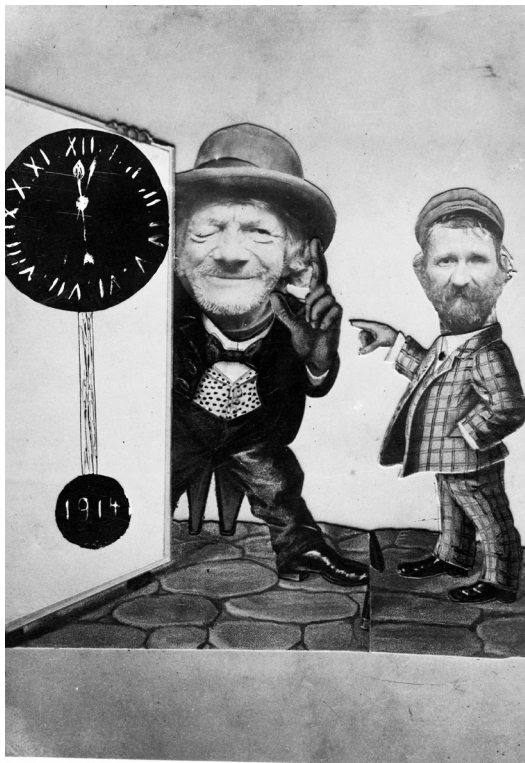
33 HR-DADU-89, br. 4583, 16. prosinca 1909.

34 Pravo ime tog rođenog Splitsanina, koji je došao u Dubrovnik, bilo je Ivo Petrović, sin Duje. Bio je oženjen za Jelu, rođ. Krešić iz Hodilja na Pelješcu. Svakako je jedan od najprepoznatljivijih dubrovačkih oriđinala, čije su se zgone dugo nakon njegove smrti 1905. godine prepričavale među dubrovačkim pukom.

35 *Drkone*, vjerojatno od lat. *dracone*: ‘zmajice ili vražice’.

36 Živko Ž. Živković, *Galerija dubrovačkih oriđinala, sveska III*. (Dubrovnik: Knjižara „Jadran”, 1924.), 37. Živko Ž. Živković pseudonim je Vida Vuletića – Vukasovića.

to, zasigurno kratko razdoblje postojanja bludilišta, bio je razlogom stalna zbivanja šala sa Zanom.³⁷

Slika 1. Dubrovački oriđino Zane Sette (lijevo) na šaljivoj razglednici. (HR-DADU-992 Zbirka razglednica Marije i Krunoslava Leka)

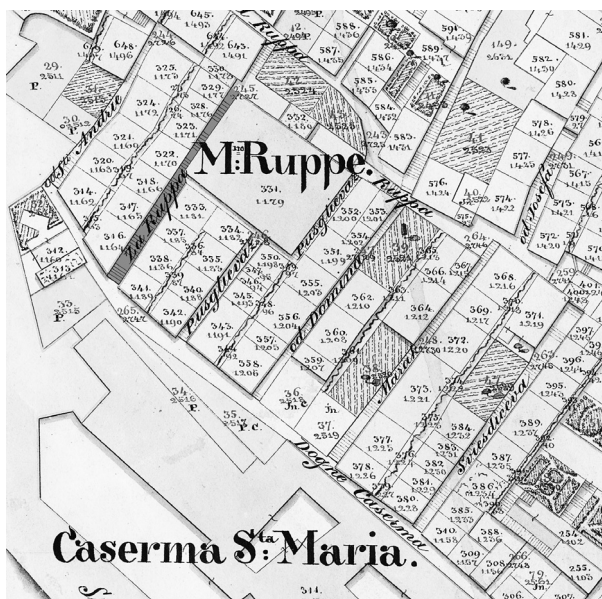
Javno bludilište pod Sv. Marijom

Termin „bludnička kuća“ nalazimo još 1896. godine u jednom zabilježenom kaznenom slučaju u kojem se spominju Pavla Kramer i Nježna Elidor kao „zaručnici i voditelji bludničke kuće“.³⁸ Ime javnog bludilišta „Kramer“ pojavljuje se u izvorima

37 „Bio Zano u Vlahu na kafi, pa došao Bezenstil i sio uz Zana. ‘Čuj Zano, mi te vazda hoćemo dobro kako pravoga Dubrovčanina!’ Zakrivio ustima Zano: ‘Mi se stari ćutimo i jedan drugoga pomažemo!’ ‘Reci mi Zano, a da nitko ne čuje, samo pravedno, ko da imaš umrijeti?’ ‘Nije potreba jadan čoeče, da me zaklinješ!’ ‘Reci mi moj Zano, (polako će mu na uho), koliko su ti kurve, kad si imo kazin, dale šestica za svaku p...?’” (Živković, *Galerija dubrovačkih oriđinala*, 37-38).

38 HR-DADU-89, Zapisnik o kaznenim raspravama držanim kod Općine Dubrovačke, br. 150/1896.

do 1909.³⁹ kada ga preuzima novi vlasnik – Meixler, te ono kao filijala „velike kuće” radi do sredine kolovoza 1913. To se javno bludilište u izvorima često navodilo i kao ono „pod sv. Marijom”. Nalazilo se u staroj gradskoj jezgri negdje između vojarne (*Caserme*) na Sv. Mariji i današnjeg Etnografskog muzeja Rupe, u ulici Za Ruppa,⁴⁰ pod kućnim brojem 602. O niskim higijenskim uvjetima u tom javnom bludilištu svjedoči i dr. Baldo Martecchini, koji prilikom jedne redovite liječničke „vizite” piše: „Kod Kramerice nema vode za raskuženje ruku!”⁴¹

Slika 2. Ulica Za Ruppa, gdje se nalazilo javno bludilište „Kramer” (HR-DAST-152 Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju)

Javno bludilište u Đorđićevoj ulici

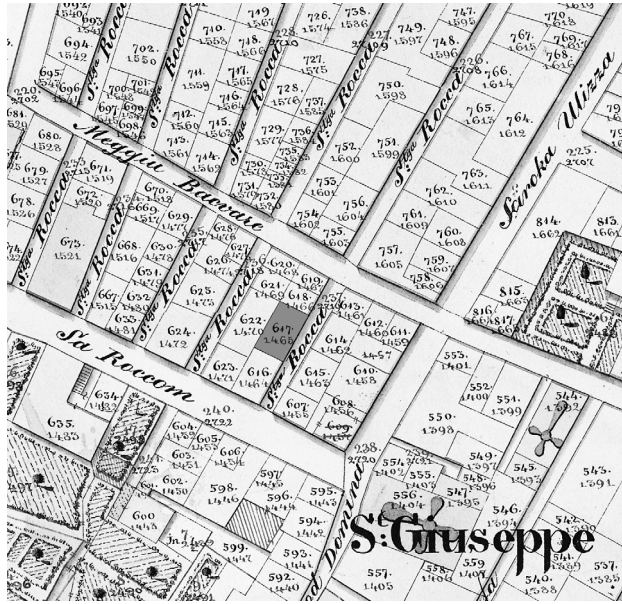
Bludilište „Miloslavić”, kako se najčešće navodi u izvorima, bilo je manje javno bludilište, gdje je, prema podacima iz knjiga *Pregled bludnica*, bilo svega od jedne do dviju bludnica koje su tamo obavljale svoj obrt. Ime javnog bludilišta bilo je prema imenu vlasnice – Teri Miloslavić, a nalazilo se u staroj gradskoj jezgri pri kraju Đor-

39 HR-DADU-89, Pregled bludnica IV.

40 Danas – Od Šorte.

41 HR-DADU-89, Pregled bludnica IV, upis od 25. rujna 1909.

dićeve ulice, u kući pod brojem 473.⁴² To je javno bludilište radilo do kraja 1913., kad se nakon vlasničke smrti zatvara.⁴³

Slika 3. Smještaj javnog bludilišta „Miloslavić”.
(HR-DAST-152 Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju)

Javno bludilište u Ulici od Tamnica

Najveće i najpoznatije javno bludilište u Dubrovniku, prvotno pod imenom „Schwarz”, nalazilo se u Karmenu, unutar kompleksa zgrada u današnjoj Ulici braće Andrijića,⁴⁴ koji čine čest. zgr. 864, 870 i 871 te čest. zem. 2587 k. o. Dubrovnik.⁴⁵

42 Radi se o čest. zgr. 1465 (617) k. o. Dubrovnik, na današnjoj adresi Đorđićeva 10.

43 Tere Miloslavić, pok. Antuna umrla je 31. prosinca 1913. u 58. godini. Njezina se oporuka nalazi u: HR-DADU-325 Kotarski sud u Dubrovniku (1898. – 1944.) (dalje: HR-DADU-325), Spisi štitništva br. P 25/14.

44 Najstarije je ime ulice po kapelici sv. Teodora (sv. Tudra), da bi se potom na prvoj katastarskoj izmjeri iz 1837. ta ulica zvala Od Conservatoria. Nakon toga mijenja ime u Ulicu od Tamnica, a potom Ulicu kneza Justinijana. Detaljnije o tom bloku vidi: Nada Grujić, „Dubrovnik – Pustinjerna. Istraživanja jednog dijela povijesnog tkiva grada”, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 10 (1986), 7-39.

45 U katastarskom operatu iz 1837. za čest. zgr. 864 (16), 870 (22), 871 (24) te čest. zem. 2587 (105) upisan je vlasnik Melkior Gozze. Te čestice čine jednu vlasničku cjelinu br. 774. Poslije je to cjelina br. 775.

Slika 4. Smještaj javnog bludilišta „Schwarz” u Karmenu.
(HR-DAST-152 Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju)

Povijest ćemo tog javnog bludilišta⁴⁶ detaljnije razložiti podijelivši je u razdoblja prema vlasnicima kuće ili upraviteljima.

Amalija Schwarz (1897. – 1912.)

Prvotno ime bludilišta povezano je s prezimenom vlasnice – Amalije Schwarz.⁴⁷ Već 1896. Općina prima zahtjev Jakoba Schwarzara, tada nastanjena u Trebinju, u

46 „Palača u Pustijerni, smještena u Ulici braće Andrijića 8, izgrađena je u dijelu velikog stambenog sklopa na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće, na mjestu zgrada srušenih u potresu 1667. godine. Palača, koja je danas u vlasništvu Dubrovačke biskupije, tijekom druge polovine 20. stoljeća doživjela je značajna oštećenja, posebno tijekom potresa 1979. godine te u Domovinskom ratu, zbog čega nisu bili zadovoljeni uvjeti za siguran boravak i stanovanje. Palača je temeljito obnovljena 2017. godine donacijom zaklade Caboga Stiftung u iznosu od 14 milijuna kuna u skladu sa svim principima zaštite i revitalizacije vrijednog kulturnog dobra. Uz stambeni prostor, u Palači se nalaze i poslovni prostori zaklade Caboga Stiftung te polivalentna dvorana namijenjena obrazovnim, društvenim i kulturnim događanjima.” („Palača u Ulici braće Andrijića”, *Dubrovačke ljetne igre* (2018.), pristupljeno 10. 12. 2022. <https://www.dubrovnik-festival.hr/hr/lokacije/pala%C4%8Da-u-ulici-bra%C4%87e-andriji%C4%87a>.); također: Katarina Horvat-Levaj, *Barokne palače u Dubrovniku* (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2001.), 197-199.

47 U izvorima se susreću dva oblika; češće SCHWARZ i rjeđe SCHWARTZ. Čak i sama vlasnica različito navodi prezime.

kojem traži otvaranje bludničke kuće – *casa di tolleranza* u Dubrovniku.⁴⁸ Može se pretpostaviti da je njegov poslovni interes bio povezan s gradnjom nove domobranske vojarne u Gružu i planirano stacioniranje domobrana s područja Dubrovnika i Boke kotorske. No, zahtjev mu je bio odbijen.⁴⁹ Čini se da je Jakob ubrzo preminuo te njegova udovica „Amalija ud. Schwarz”⁵⁰ nakon odobrenog zahtjeva početkom listopada 1897. počinje sama voditi obrt „u kome drži 4 – 5 djevojčica, 2 službenice i 2 sluge”.⁵¹ Premda je Amalija Schwarz imala prostranu kuću za vođenje javnog bludilišta i bila, po svemu sudeći, okretna u poslu – nije joj na početku najbolje išlo.⁵² Stoga je 1898. zatražila „... dozvolu za kafanu u svojoj kući br. 864 u Ulici od Tamnica, sa pravom prodaje kafe, the, čokolade, piva, vina, ... pića, i razslagjenih žesta”.⁵³ Općina odbija taj zahtjev za vođenje gostioničarskog i krčmarskog obrta.

Novo javno bludilište, smješteno tik uz zgradu općinskog zatvora, unosi novu dinamiku i prve prituzbe, pa se od Općine traži „da bi se zauzelo, neka po noći ne bi se događale larme na taraci kuće Schwarz u Tamničarskoj ulici jer to smeta zaptu i redu u istim tamnicam, koje se zgrada upravo tiče pomenute tarace. Takodjer bi javljeno da i u ulici po noći se vike i larme događaju, što se takogjer moli da bude radi istog razloga zapriečeno.”⁵⁴

Polovicom 1900. Općinskom upraviteljstvu stiže molba skupine susjeda koji traže da redarstvo uvede red jer je „susjedstvu nemoguće živiti mirno naivće u sred noći radi gorkiek tresaka lupania vrata pievanja i t.d.”.⁵⁵ Saznajemo i da je Amaliji Schwarz u međuvremenu bilo od strane C. k. Namjesništva zabranjeno voditi „Ka-

48 HR-DADU-89, Zapisnik 1896., br. 583, 12. ožujka 1896.

49 Premda je Općini zasigurno bilo u interesu da se zbog potreba vojske otvori javno bludilište koje bi radilo pod kontroliranim uvjetima, u vremenu podnošenja zahtjeva Općina je tek odabirala izvođače radova za gradnju vojarne koja je bila konačno dovršena i od vojske preuzeta 25. kolovoza 1897. O gradnji vojarne vidi: Sanja Curić; Nikša Selmani, „Gradnja Domobranske vojarne u kontekstu nacionalnih i modernizacijskih procesa u Dubrovniku potkraj 19. stoljeća”, *Vjesnik dalmatinskih arhiva: Izvori i prilozi za povijest Dalmacije* 3 (2022), 499-506.

50 Iz oskudnih izvora doznajemo da se Amalija Schwarz djevojački prezivala Grosz te bila rodom iz Budimpešte. S mužem Jakobom Schwarzom do dolaska u Dubrovnik živjela je u Trebinju. Ostala je udovica s troje male djece, no ekonomski je bila stabilna (HR-DADU-89, br. 1812 od 1. lipnja 1898.). Vesna Miović bilježi da je Elizabeta, kći Jakoba i Amalije Schwartz, rodom iz Trebinja (1887.), umrla 1902. godine u dubrovačkoj bolnici. (Vesna Miović, *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)* (Zagreb; Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017.), 239). Amalija se poslije preudala i preuzela prezime – Berger. Nije poznato kad je napustila Dubrovnik i preselila se, najvjerojatnije u Budimpeštu.

51 HR-DADU-89, Zapisnik 1898., br. 2580., 25. kolovoza 1898.

52 *Isto.*

53 HR-DADU-89, Zapisnik 1898., br. 2403, 9. kolovoza 1898.

54 HR-DADU-89, Molba predsjedništva okružnog sudišta, br. 2219 od 27. srpnja 1898.

55 HR-DADU-89, br. 3441, 23. lipnja 1900.

sin”, te je ona zbog toga otvorila novo bludilište na predjelu Mrtvog zvona,⁵⁶ no da je ipak nastavila voditi i ono svoje staro. Nije poznato koliko je dugo ta filijala na Mrtvom zvonu radila ni koliko je bludnica tu „tjeralo svoj obrt”.

Red se ipak nije uveo, pa susjedi ponovno 1903. pišu Općinskom upraviteljstvu navodeći kako se javni red remeti „pievanjem, glasbom, bukom i kavgama”, te da se to sve događa zbog „Swarzove kuće u kojom od noći čine danom a od danom noć”.⁵⁷ U nastavku apela stanari Ulice od Tamnica i susjedne Baljivine navode kako tu buku čine bludnice koje obično prebivaju na taraci. Konačno navode i odluku C. k. Ministarstva u Zadru,⁵⁸ kojom se traži da se javno bludilište makne iz Grada i izmjesti na neko izolirano mjesto. Ipak, čini se da su općinske vlasti bile nevoljke ispuniti taj zahtjev jer je u gradu koji je imao nekoliko vojarna postojanje javnog bludilišta bilo posve opravdano.

Slika 5. Ulaz u negdašnje javno bludilište u karmenaškoj Ulici od Tamnica.
(foto: Cvijeto Selmani, 2023.)

56 Bludilište je tamo otvoreno vjerojatno zbog neposredne blizine vojarne na Sv. Mariji jer su vojnici zasigurno bili velik dio mušterija. Vojska je na prijelazu stoljeća činila i znatan udio stanovništva Dubrovnika (12.41 %) i utjecala na njegovu gospodarsku održivost. Naime, dok je krajem 1900. u Gradu bilo 4648 stanovnika, u Pilama 2227, na Pločama 765, u Gružu 1102 i Lapadu 296, dubrovački je garnizon brojao ukupno 1122 vojnika: 698 u Gradu i 424 u Gružu (Popis pučanstva u općini dubrovačkoj, *Dubrovnik*, god. X., br. 8, 24. veljače 1901., 2-3).

57 HR-DADU-89, br. 3295, 14. rujna 1903.

58 Pod br. 18311 od 1. studenog 1902.

Zasigurno već krajem 1903., a možda i prije, upravu nad radom njezina bludilišta Amalija Schwarz predaje Vandi Lang.⁵⁹ Izvori upraviteljicu, odnosno poslovotkinju Vandu Lang nazivaju i gospodaricom „bludničke kuće”.⁶⁰

U javnom pismu⁶¹ upućenom 1905. Vlahu Kelezu, uredniku Prave Crvene Hrvatske, osoba potpisana pseudonimom *Stari Dubrovčanin*, uz uobičajeno zgražanje nad „moralnom propasti svojih negda nevinih sinova”, te napomenom da je „neka židovka otvorila ... bludilište, u kojem se kupe danom i noći i mladići i oženjeni, svi koji žele ugoditi svojim nagonima”, otkriva da je glede lokacije javnog bludilišta prema općinskoj upravi reagirao i novi dubrovački biskup Josip Marčelić, uz supotpise tridesetak stanovnika, no da nije polučio uspjeh. Jednako je tako biskup pokušao i 1908., kada traži ukidanje ili izmještanje „bludilišta Schwartz”, no i taj put bez uspjeha.⁶²

Amalija Schwarz u srpnju 1907. daje molbu C. k. Kotarskom poglavarstvu u Dubrovniku za otvaranjem krčmarskog obrta u svojoj kući, a istodobno da joj se odobri „tjerati obrt putem zamjenice Wanda Lang”. Zahtjev je bio prosljeđen Općini te odobren „obzirom na udobnost posjetitelja njenog zavoda”.⁶³ Time je bludilište dobilo ugostiteljski sadržaj pod imenom – *Kaffe Lyra*.⁶⁴

Vlasnica Schwarz, u međuvremenu preudata Berger, u svibnju 1909. daje na znanje Općinskom upraviteljstvu da će za novog upravitelja javnog bludilišta i krčme postaviti Josefa Meixlera: „Budući da se je gospođica Vanda Lang teško razbolila, tako da me ne može više zamjeniti, primila sam gospodina Jozipa Meixlera, te javljam, da će me on zamjeniti u mojoj odsutnosti u mojoj kući ulica od tamnica br. 775. – Gospodin Jozip Meixler je oženjen, rođen god 1872. i pripadnik općine Zsigmondhaz, županija Arad u Magjarskoj.”⁶⁵

59 Tako npr. dana 20. listopada 1905. piše C. k. kotarski nadliječnik dr. M. Wendzilovitz da je 18. listopada 1905. prisustvovao „redovitoj pregledbi bludnica u zavodu Wande Lang” (HR-DADU-83 Kotarsko poglavarstvo Dubrovnik – I. R. Capitanato Distrettuale (1868. – 1918.), br. 24212, 20. listopada 1905.).

60 HR-DADU-89, br. 1644, 27. travnja 1907.

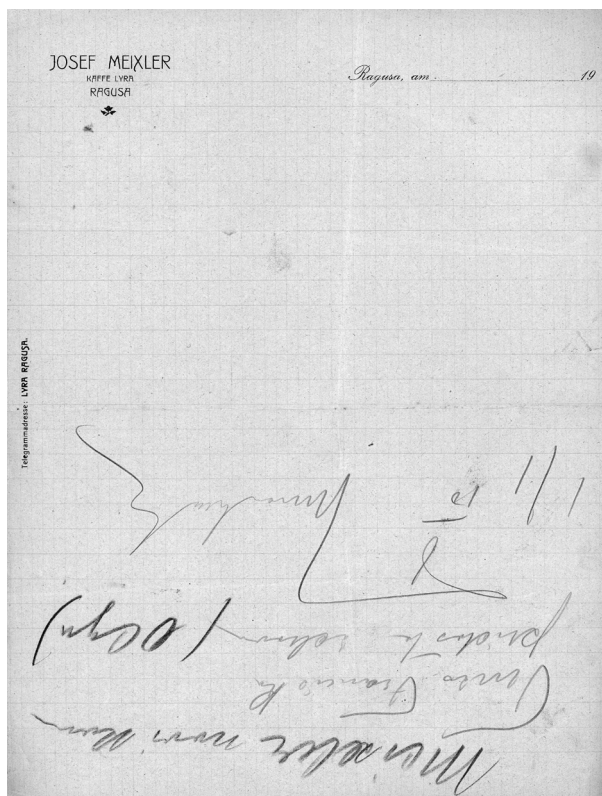
61 Pismo uredniku. (O seksualnom pitanju), *Prava Crvena Hrvatska*, god. I., br. 29, 30. rujna 1905., 1-2.

62 HR-DADU-89, br.770, 28. veljače 1908. Sadržaj spisa objavljen je u: Priopćeno., *Dubrovačka tribuna*, god. I., br. 6, 18. ožujka 1929., 2.

63 HR-DADU-89, br. 2936, 22. srpnja 1907.

64 Na to upućuje upis u registar „Očevidnost službenica krčma, gostiona, kafana, pivnica i hotela”, iz kojeg je vidljivo da je Ane Jug od 15. kolovoza 1908. do 22. svibnja 1909. bila zaposlena u Kafani Lyra (HR-DADU-196., 1.2.36 Abecedni upisnik zaposlenih u ugostiteljstvu 1896. – 1907.).

65 HR-DADU-89, br. 2008, 1. lipnja 1909.

Slika 6. List s memorandum *Kaffe Lyra* Josefa Meixlera. (HR-DADU-89, Pregled bludnica)

Dolaskom bračnog para Josefa i Ide Meixler u izvorima počinjemo nalaziti nešto više podataka o životu u bludilištu,⁶⁶ cijenama te o njihovim poslovnim planovima. Tako oni već 1909. žele proširiti svoju djelatnost i na javno bludilište „Kramer”, koje je dotad vodila Pavla Kramer s obzirom na to da je „poznato konačišće ‘Schwarz’ odregjeno ... za čeljad srednjeg stališa pa je stoga i cijena srednja. Dogodi se pak da dogju u konačišće i obični vojnici i druga vrsta čeljadi niže ruke, te smetaju ostalim boljim gostima, a napokon zahtijevaju postelju uz nižu cijenu, što naravno ne mogu dozvoliti jer se moram držati pune stalne cijene, da bude svakomu pravo. Stoga sam promislio da bi bilo zgodno otvoriti jednu filijalu za osobe nižeg stališa i uz obaljenu cijenu od 1 krune, a to baš u kući pod sv. Marijom broj 602 gdje je došlje bilo konačišće Pavle Kramer. U nadi da protiv ovog nauma neće od redarstvene strane biti

66 Prema knjizi *Pregled bludnica IV*, već 29. svibnja 1909. u rubrici u koju se upisuje ime bludilišta navodi se *Meixler*, a katkad i *Schwarz*, no očigledno je da se radilo o istom bludilištu jer su u jednom i drugom bile upisane iste bludnice.

kakve zapreke, jer bi toliko učinio jedino u interesu reda, obećavam da ću se pokoriti i izvršiti svaku redarstvenu naredbu.”⁶⁷ Tako se osim bludilišta „Schwarz” u izvorima pojavljuje i ono pod imenom „Meixler”, koje sada označuje ono pod Sv. Marijom. U tom su „gornjem Kazinu” incidenti bili češći, pa je općinsko redarstvo redovito dolazilo u noćni obilazak uredujući. Tako „Straža br. II. redar Roščić i Platkov javljaju da slijedeće: Perišić Jovo iz Stoca Ercegovina na 12½ pop. bi zatvoren iz bludilišta. Imade novca Kr. 32 i 94 helera i klobuk i paletun 5 cigareta i temperin i šibice ogleдалo i novčarku od kože. Najprije je vikao i pjevao u Grgura Vuletića u kafani a poslin u Kupleraju grabio ženske za sise i život te vikao i pjevao, a na poziv pošao sam ja, Roščić i Plenkov. Opomene nije htio poslušati, a doveo je Roščić i kapurara.”⁶⁸

Da su se iza eufemizma „vesela kuća” znali kriti i po život opasni incidenti, svjedoči i jedan sačuvan opis u kojem je upravitelj Josef Meixler pred redarstvom iznio čitav događaj koji se dogodio u Karmenu: „Pristupi (...) vlasnik vesele kuće gosp. Josip Meixler te na postavljene upite odgovara: Ja nijesam bio prisutan samom učinu, pošao sam spavati, a u lokalu je bila ostala moja supruga Ida Meixler i podvornik Heinrich Berković. Okolo 11 sati večeri čuo sam veliku galamu u lokalu za vojničke goste te sam onako u gaćicama goloruk strčao da vidim šta je. Pred gostinjskom sobom našao sam Heinricha Berkovića svega ogrezla u krvi. Javio mi je da ga je Lieutenant Tomljenović posjekao sabljom po glavi i po ruci. Odmah sam poslao po liječnika, onda ušao u gostinjsku sobu, da se raspitam. Poslije 10 sati u večer 4 oficira došli su u moju kuću. Lieutenant Tomljenović naredio je odmah vrataru Salku Krem da svira General marš i da tri puta salutira. Vrtar je prošao preko te naredbe i predveo gospodu u oficirski salon, gdje su megjutim došle i cure. Zatim je ušao u sobu časnika podvornik Julius Adler te ih zapitao dali gospoda štogod zapovjedaju. Jedan ga je od časnika uhvatio za uho a kad se ovaj okomio šta to znači rekli su mu da muči i da donese kafu. U to je u gostinjskoj sobi nastalo zapomaganje i galama; neki oficiri naime počeli su drpiti i gurati cure tako da ih je boljelo. Moja supruga dozvala je tada Heinricha Berkovića te mu je naredila, da pogje u gostinjsku sobu za časnike, da ih zamoli da bude mira, jer da je to redarstveno naređeno, a inače da se susjedstvo tuži, kad čuje galamiti, takogjer neka pozove cure da izagju iz sobe. Heinrich je pošao da izvrši nalog. Najprije je pozvao cure da izagju što su ove i učinile, onda je zamolio gospodu časnike da ne galame jer da je svaka galama u kući redarstveno strogo zabranjena, pak da će ih radi toga susjestvo odmah tužiti redarstvu. Na to ga je lieutenant Tomljenović pograbilo za prsa a lieutenant Fabijan za šiju vičući da će ga odmah objesiti potonji, a prvi da će mu nadavati dobrih zaušnica. Kad je Heinrich kazao da je takav postupak prostota liuetenant

67 HR-DADU-89, br. 4583, 16. prosinca 1909.

68 HR-DADU-89, Službene bilješke Općinskog Redarstva, zapis od 25. lipnja 1910.

Tomljenović izvadio je sablju, zatvorio vrata od sobe te je sabljom udario 4 puta po Heinrichu, jedan oštrice po glavi, 2 puta plosne po glavi, i jednom bodimice u ruku. Potrčase vratar Salko Krem i Karl Ribosi, ali nagioše vrata zaprta. Otpriivši silom vrata nahrupiše u sobu baš u času kad je Tomljenović udarao sabljom po Berkoviću. U to sam ja nadošao te sam oficirima pokazao vrata govoreći da je prava sramota i svinjarija što poručnik Tomljenović čini: četiri puta došli ste u moju kuću i svaki put ste učinili galamu i izgrede; prvi put polomili ste nožice od stola, drugi put stolicu, treći put udarili po curam a sada izranili mi službu. Na to su oficiri izišli. Učin mogu posvjedočiti: Josip Meixler, Ida Meixler, Heinrich Berković, Salko Krem, Karl Ribosi, Hütner Justa i Buscak Barbara i Julius Adler. Josef Meixler.”⁶⁹

Josef i Ida Meixler (1912. – 1919.)

Bludilište „Schwarz” bilo je pod tim imenom posljednji put upisano 26. veljače 1912. Naime, bračni par Meixler kupuje kuću od Amalije Schwarz,⁷⁰ što daju do znanja i Općini: „Kao zamjenici – poslovođe – gospođe Amalije Schwarz, ja Ida Meixler i moj suprug Jozef, vodili smo posao javne vesele kuće u Karmenu, ulica od Tamnica. Sada smo mi tj. Jozef i Ida supruzi Meixler kupili tu kuću od gosp. Schwarz pa će dalje voditi taj posao na svoje ime.”⁷¹

Time se u izvorima počinju pojavljivati dva bludilišta: „Meixler I.” u Ulici od Tamnica i „Meixler II.” pod Sv. Marijom. Sudeći prema *Pregledu bludnica*, bludilište „Meixler II.”, odnosno *ex* „Kramer” zatvara se između 13. i 16. kolovoza 1913.⁷²

Postavši vlasnicima Meixleri kreću u građevinske preinake svojih novostečenih nekretnina te najprije izvode nadogradnju jednog kata na kući, na strani okrenutoj prema Baljivinoj ulici.⁷³ Nakon toga na taraci prekoputa podižu jednu sobu i jednu spremu te zahod.⁷⁴ Već sljedeće godine na prednjoj fasadi kuće namjeravaju otvoriti tri prozora, no to ne realiziraju.⁷⁵

69 HR-DADU-89, br. 3655, 27. rujna 1910.

70 Josip Meixler kupio je čest. zgr. 864, 871 i 872 te čest. zem. 2587 od Amalije Schwarz na temelju pogodbe od 13. siječnja 1912., broj 32, kraljevskog javnog notara dr. Oskara Charmanda u Budimpešti. Već 26. siječnja na temelju kupoprodajne pogodbe Ida Meixler kupuje od svojega supruga polovicu od kupljene pokretne i nepokretne imovine te se obvezuje isplatiti polovicu od zajedničkih dugova, među njima i samoj Amaliji Schwarz (HR-DADU-819 Antun Pugliesi (1890. – 1920.), br. 5928, 26. siječnja 1912.).

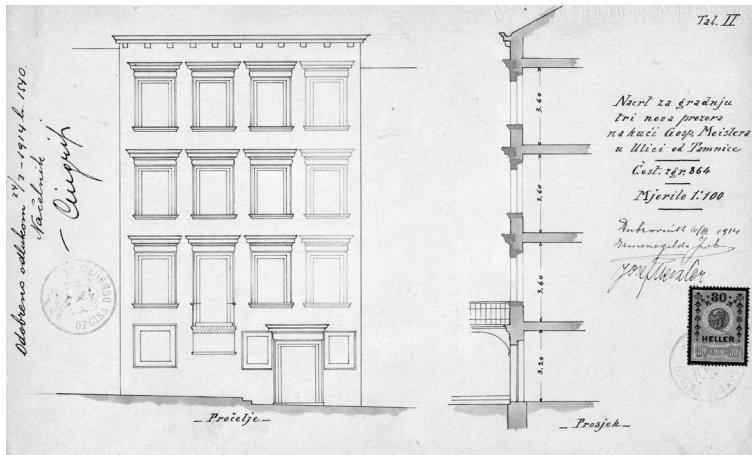
71 HR-DADU-89, br. 1241, 27. veljače 1912.

72 HR-DADU-89, *Pregled bludnica VII*.

73 HR-DADU-292 Zbirka građevinskih planova Općine Dubrovnik (1837. – 1957.) (dalje: HR-DADU-292), 75/1.

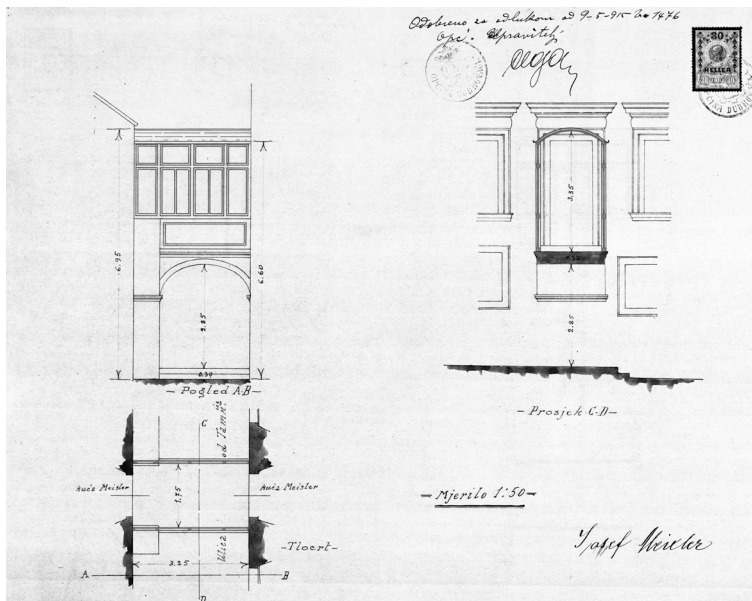
74 HR-DADU-292, 75/18.

75 HR-DADU-292, 76/8.

Slika 7. Nacrt za otvaranje triju prozora na kući javnog bludilišta. (HR-DADU-292 Zbirka građevinskih planova Općine Dubrovnik, 76/18)

Nastojeći sačuvati diskreciju, 1915. natkrivaju prijelaz preko postojećeg mosta koji spaja kuću i njezinu taracu.⁷⁶

Slika 8. Natkrivanje prijelaza preko postojećeg mosta. (HR-DADU-292 Zbirka građevinskih planova Općine Dubrovnik, 77/12)

76 HR-DADU-292, 77/12.

Početakom 1914. imaju priliku proširiti obrt te traže od Općinskog upraviteljstva da im odobri „jednu dozvolu za javno noćno zabavište”,⁷⁷ koje je dotad vodila pok. Tere Miloslavić. Premda su u molbi Meixleri naveli kako su donedavno bila tri slična noćna zabavišta, a sada samo jedno, zahtjev im nije bio odobren.

Rad javnog bludilišta nastavlja se i tijekom Prvog svjetskog rata. Na zahtjev Kotarskog poglavarstva u kojem se pita je li obrt koji vode Meixleri pretrpio štete zbog rata, Općina odgovara da je „prihod obrta znatno pao”,⁷⁸ no nije se ugasio.⁷⁹ Ipak, to izvješće o smanjenju prihoda treba uzeti s oprezom. Naime, u tom je razdoblju okolica Dubrovnika prepuna vojske i zasigurno je Meixlerovo javno bludilište dobro radilo. Na to upućuje i ponovna žalba dubrovačkog biskupa Josipa Marčelića, ovaj put upućena C. k. Namjesništvu u Zadru, koje potom prosljeđuje zahtjev sve do općinskog upravitelja Iva pl. Celio-Cege. Traže nagovoriti Josipa Meixlera „da svoje bludilište prenese na drugo mjesto”.⁸⁰ Iz upraviteljeva odgovora C. k. Kotarskomu poglavarstvu u srpnju 1916. najprije su vidljivi razlozi biskupove žalbe – bludilište se „nalazi u neposrednoj blizini biskupske palače, financijske vojarne, sudbenih tamnica, a dosta blizu omanje zavjetne crkve i Dječjeg Zakloništa”.⁸¹ Premda je općinski upravitelj uvažio razlog povrede javnog morala i potvrdio da će poštovati eventualni „kategorički nalog” C. k. Kotarskog poglavarstva da se zatvori Meixlerovo bludilište, iz nastavka dopisa posve je razvidno da je želio prolongirati tu odluku barem do završetka rata. Tako nabrajajući osnovne razloge za ostanak kuće, navodi da bi promjenom lokacije Meixleri, koji su uložili „cijeli svoj imetak”, odustali od obrta zbog poslovne nesigurnosti, što bi dovelo do porasta ilegalnog bludništva, a time i veneričnih oboljenja. U svojem dopisu od 14. kolovoza 1916. dalmatinski namjesnik grof Attems zaključio je: „Uvaživ sve okolnosti, koje su mjerodavne za prosugijvanje ovog pitanja, mnijenja sam, da se na stvari ne bi dalo ništa mijenjati, a da se stanje ne pogorša, već, ako se ima odlučiti – eventualno samo i za kušnju – kakva definitivna mjera, da se ima čekati nastup normalnih prilika.”⁸² Time je javno bludilište opstalo na istoj lokaciji, dočekavši kraj rata.

77 HR-DADU-89, br. 416, 21. siječnja 1914.

78 HR-DADU-89, Zapisnik 1915., br. 4371, 11. rujna 1915.

79 Iz općinskih je zapisnika tog vremena vidljivo da su se zbog rata mnogi obrti i trgovine u Dubrovniku zatvorili.

80 HR-DADU-89, br. 3252, 13. srpnja 1916.

81 *Isto*.

82 Tekst tog zaključka objavljen je 1929. tijekom jedne javne polemike u: Za doba dubrov. republike javna kuća je li bila u predjelu „Karmena“ u današnjoj „ulici od tamnica“?, *Narodna svijest*, god. XI., br. 14, 4. travnja 1929., 1.

Vlasnike Meixler u izvorima posljednji put nalazimo u zapisnicima sjednica užeg općinskog odbora, gdje im se odobrava „proširenje bludilišta Meixler i u kući Ilije Miletića u Karmenu.”⁸³

Nije nam poznata njihova sudbina nakon prodaje kuće 1919. godine, no u dubrovačkom je puku ostalo sjećanje na njihovo vođenje javnog bludilišta koje su posredno nazivali – „mađarski konsulat”,⁸⁴ aludirajući na domovinu bivšeg vlasnika.

Moritz i Rosa Flesch (1919. – 1923.)

Došavši iz Sarajeva Moritz⁸⁵ i Rosa Flesch, rođ. Ziegler 1919. godine kupuju nekretnine koje čine cjelinu javnog bludilišta te nastavljaju voditi taj obrt. Moguće je da su negdje između 14. i 18. travnja Fleschevi postali novi vlasnici jer se nakon tog datuma u izvorima Meixleri više ne pojavljuju.

Iz jednog spisa⁸⁶ u kojem se traži može li se od Moritza Flesha naplatiti liječenje jedne bludnice, doznajemo da je on u Sarajevu vodio jedno javno bludilište,⁸⁷ te ga je napustio i u Dubrovniku otvorio novo „zvano ‘Kafe lira’”.

Izvori ne govore mnogo o bludilištu u tom razdoblju, no doznajemo da je Flesch uložio poprilično sredstava u popravke i preinake kuće te održavanje reda i higijene.⁸⁸

Jedinu novinsku vijest imamo iz 1923. kad u *Narodnoj svijesti* čitamo da je bila postavljena reklama na zavoju između dvaju vrata od Pila, koja je očigledno rekla-

83 HR-DADU-119 Općina Dubrovnik (1919. – 1941.) (dalje: HR-DADU-119), Zapisnici sjednica Općinskog upraviteljstva Dubrovnik 1919., Sjednica užeg općinskog odbora 10. veljače 1919., točka 8, 627.

84 „Mi se još dobro sjećamo kako se je ‘mađarski konsulat’ rekompenzirao svojim zaštitnicima, kad su gazde i vratari dizali Renchina (dr. Albert Renkin, Kotarski poglavar u Dubrovniku od 1913. do 1918., op. a.) i nosili ga po rukama ulicama našeg grada” (Gonimo iz grada javnu kuću!, *Narodna svijest*, god. VI., br. 34, 12. kolovoza 1924., 4).

85 Marko Flesch sin je Adolfa Flescha i Pepi Flesch, rođ. Klein. U izvorima se najčešće pojavljuje kao Marko Flesch ili samo Fleš.

86 HR-DADU-119, br. 6761, 14. studenog 1919.

87 Iz spisa se može vidjeti da je Fleshovo bludilište u Sarajevu bilo smješteno u tadašnjoj Novoj ulici (danas Ulica Nova na Skenderiji), na kućnim brojevima 4 i 6. Ta je ulica između 1899. i 1900. bila planski izgrađena radi regulacije prostitucije, tako da se u njoj tada smjestilo čak sedam javnih bludilišta te policijska postaja. Sva su odlukom sarajevskog Gradskog poglavarstva bila zabranjena 1924. godine. Tijekom Drugog svjetskog rata dva su bila zbog prisustva njemačkih vojnika ponovno otvorena 1942. i radila do 1945. Vidi: Mary Sparks, „Chronological Record of Buildings in Sarajevo, 1880 – 1918”, 331 (2006), pristupljeno 7. 2. 2023. <https://media.bloomsbury.com/rep/files/10%20Appendix%201%20Chronological%20Record%20of%20Buildings%201880-1918.doc.>; Mary Sparks, *The Development of Austro-Hungarian Sarajevo 1878 - 1918: An Urban History* (London – Oxford: Bloomsbury Publishing, 2014), 51. Također: Valerijan Žujo, „Žujo: Ulica nova, ulica snova...”, *Nomad*, (29. srpnja 2019.), pristupljeno 8. 2. 2023. https://nomad.ba/zujo_ulica_nova_ulica_snova.

88 HR-DADU-119, br. 3277, 3. svibnja 1921.

mirala kavanu Lira. U njemu se potpisnik članka čudi „kako mjesne vlasti dopuštaju, da jedno nemoralno poduzeće javne prostitucije na onako vidnom mjestu i još k tome onako neukusno profaniše naš lijepi i skladni grad.”⁸⁹ Ista je reklama u vrijeme izlaza novinskog broja bila „premještena na jednu murvu ispred pošte”, odnosno na Pile.

Samuel Sorger (1923. – 1932.)

Krajem srpnja 1923. zaprimljena je molba Samuela Sorgera⁹⁰ iz Sarajeva u kojoj „moli Općinsko Upraviteljstvo da mu dozvoli, da preuzme bludilište od Marka Fleša i da ga vodi u svojoj režiji”.⁹¹ Iz dokumentacije u pravitku molbe vidljivo je da je Sorger po zanimanju bio „Kupler (posjednik bludilišta)” u Sarajevu. Uz obrtničke, Sorger je bio i u rodbinskim vezama s Markom Fleschom, naime Sorgerova supruga Hermina (Mina) bila je njegova sestra. Premda je Sorger vodio posao, vlasnici svih nekretnina ostali su Moritz i Rosa Flesch. Pridružimo li i drugu sestru Emiliju (Emmu) Spitzer, rođ. Flesch, koja je sa svojim suprugom Jozefom (Josipom) Spitzerom⁹² također bila povezana s poslovima vođenja javnih bludilišta, postaje nam jasnija sprega rodbinsko-poslovnih odnosa tih obitelji koje iz Sarajeva dolaze u Dubrovnik.

Sorgeru je posao u javnom bludilištu išao relativno dobro, no od sredine dvadesetih godina⁹³ počinjemo pratiti sve snažniji otpor dubrovačke javnosti prema postojanju javnog bludilišta u Karmenu.⁹⁴ Već u svibnju 1925. bila je upućena predstavka Općinskom upraviteljstvu, potpisana od stotinjak Dubrovčana, u kojoj oni traže ukidanje, a ako to nije moguće, da se onda mora „čim prije iz grada odstraniti

89 Nakaze, *Narodna svijest*, god. V., br. 21, 8. svibnja 1923., 4.

90 Samuel Sorger sin je Morica i Helene Sorger, rođ. Singer. Rođen je u 1885. u Daruvaru. Ženi se u Sarajevu 1909. za Herminu Flesch, gdje im se 1911. rađa sin Karlo.

91 HR-DADU-119, br. 4403, 27. srpnja 1923.

92 Jozef Spitzer sin je Leopolda i Karlote Spitzer. Rođen je 1884. u Sarajevu. Tamo se i ženi 25. veljače 1909. za Emiliju (Emmu) Flesch.

93 Još 1921. otvara se u Dubrovniku specijalna ambulanta za „suzbijanje veneričnih bolesti i prostitucije”, koju je pratio akutni problem smještaja. U prvim dvama godinama „bilo je na liječenje oko 1000 bolesnika, a od toga oko 70% veneričnih”. (Jedna do sada zanemarena ustanova, *Dubrovnik*, god. II., br. 13, 23. ožujka 1923., 3).

94 Kraljevsko redarstveno ravnateljstvo u Zagrebu već 24. rujna 1922. donosi Odredbu o nadzoru nad prostitucijom na području grada, kojom se ukidaju javne kuće. Tomu su doprinijele spoznaje zagrebačkih liječnika, osobito tijekom Prvog svjetskog rata, da je sa zdravstvenog stajališta koncept javnih kuća pogrešan. Pridoda li se tomu i nasilje vlasnika javnih kuća nad bludnicama koje su tamo obavljale svoj obrt te rastući pritisak medija, postaje jasnija opravdanost te mjere. Više: Tomislav Zorko, „Ženska prostitucija u Zagrebu između 1899. i 1934. godine”, *Časopis za suvremenu povijest* 38 (2006), 231-236.

na osamljeno mjesto, gdje neće nikome smetati pa ni pri običnoj šetnji”.⁹⁵ Kao povod predstavnici navode događaj iz 1924.: „Prigodom boravka mornara engleske flote u našem gradu doživjeli su potpisani građani jedan grozni škandal: Glavnom ulicom Pred Dvorom posred šetnje građanstva prolazili su auti i kočije sa engleskim mornarima, da jedne vode u javnu kuću, a druge iz nje vraćaju natrag; mornarima pak, koji su išli pješke, nekoliko djece na opće zgražanje pokazivalo je javnu kuću.”⁹⁶ Konačno, navode kako su akciju sličnu njihovoj nedavno napravili i Splitsani i uspjeli maknut tamošnje javno bludilište s nedoličnog mjesta.⁹⁷

Svi su ti izljevi nezadovoljstva kulminirali u drugoj polovici 1928., te se nastavili i dalje, pa se sudbina dubrovačkog javnog bludilišta kovitlala od lokalnih sve do najviših državnih upravnih instancija.

Zatvaranje javnog bludilišta

Na temelju predstave,⁹⁸ koju je potpisalo više od petsto državnih i privatnih ureda te uglednih građana, ministar predsjednik i ministar unutarnjih poslova dr. Anton Korošec⁹⁹ donosi 25. rujna 1928. rješenje kojim se ima oduzeti koncesija vlasniku javnog bludilišta u Karmenu. Potom mu se može, ako zatraži, dodijeliti koncesija za javno bludilište smješteno na nekom drugom zabačenom mjestu, gdje javni moral neće biti ugrožen. Vijest je bila slavodobitno popraćena i u lokalnom tisku.¹⁰⁰ Kao nadležno, Općinsko je upraviteljstvo Sorgeru 3. listopada 1928.¹⁰¹ ukinulo koncesiju iz 1923. te odredilo iseljenje do 31. listopada iste godine.

Svjestan realne potrebe Dubrovnika za javnim bludilištem, Sorger se odlučio boriti, te on od Općinskog upraviteljstva najprije traži da mu se dostavi pravna os-

95 Pokušaj da se omete jedno već riješeno pitanje. Uglednom Općinskom upraviteljstvu u Dubrovniku, *Narodna svijest*, god. XI., br. 12, 21. ožujka 1929., 2.

96 *Isto*.

97 Polovicom 1924. godine u Splitu se zatvara jedna javna kuća, te otad postoje još tri u Pretorijanskoj ulici. Razlog zatvaranju te javne kuće bila je proslava 400. godine rođenja Marka Marulića, pa je splitska općinska uprava najprije dala otkaz zakupnicima kuće u kojoj se navodno Marulić rodio, a potom na nju postavila spomen-ploču (Mirko Tomasović, „Životopis Marka Marulića Marula”, *Mogućnosti: časopis za književnost, umjetnost i kulturne probleme* 45 (1998), br. 7-9, 19.).

98 Svi su prijepisi različitih predstava upućenih u razdoblju od 20. rujna do 28. rujna 1928., počev od one upućene ministru predsjedniku, zatim Općinskom upraviteljstvu te Sreskom načelstvu i velikom županu dubrovačke oblasti objavljene u: Pokušaj da se omete jedno već riješeno pitanje. Uglednom Općinskom upraviteljstvu u Dubrovniku, *Narodna svijest*, god. XI., br. 12, 21. ožujka 1929., 1-2.

99 Dr. Anton Korošec bio je i katolički svećenik.

100 Javna kuća, *Narodna svijest*, god. X., br. 40, 4. listopada 1928., 4.

101 HR-DADU-119, br. 10131, 3. listopada 1928.

nova na temelju koje mu je zabranjeno daljnje vođenje javnog bludilišta. Upraviteljstvo navodi odluke kojim je to bilo riješeno, prijeteći da mogu „prijeciti stanovanje u ovom općinskom okolišu za slučaj da se ne odazovete gornjim odlukama, te s družinom kao tugjince odalečiti Vas sve”.¹⁰²

Na temelju Sorgerove žalbe ministru unutrašnjih poslova, Općinsko je upraviteljstvo produljilo rok za iseljenje do 31. prosinca 1928., navodeći da vlasnik javnog bludilišta nije mogao u tako kratkom roku osigurati novu lokaciju, te da će ga to zasigurno materijalno oštetiti. Iako mu nije bilo ukinuto rješenje o oduzimanju koncesije, Sorger je mogao ostati u Karmenu do kraja godine. Ipak, novu kuću ili mjesto za gradnju nove kuće nije uspio naći ni u tom roku. No, možda i namjerno.

Naime, iz jednog dopisa velikom županu dubrovačke oblasti vidljivo je da općinski upravitelj nije mogao dopustiti prestanak rada javne kuće. Ona je, navodi Upraviteljstvo, „neophodno potrebita, jer i momentalnim zatvaranjem iste, bilo bi dovedeno u pitanje moral i čast porodica ovdašnjih građana, osobito od strane mornara stranih eskadra i stranaca, koji vrlo često posjećuju grad Dubrovnik”.¹⁰³ Štoviše, Upraviteljstvo moli velikog župana da u Ministarstvu unutrašnjih poslova ishodi odobrenje da se rok iseljenja prilagodi pronalaženju nove lokacije. Tako je javno bludilište nastavilo s radom, premda Samuel Sorger više nije imao koncesiju.¹⁰⁴

Krajem siječnja 1929. općinski upravitelj Brillu saziva skup uglednih Dubrovčana na temu nove lokacije javnog bludilišta. Premda nisu definitivno odlučili gdje, predložili su tri lokacije izvan gradskih zidina,¹⁰⁵ usuglasivši se da bludilište ne može ostati unutar stare gradske jezgre.¹⁰⁶

U svojem „Utoku” na predložene lokacije, Sorger ih najprije odlučno odbija, a potom traži da ga se ostavi u Karmenu do konca 1929., navodeći da je uložio „500.000 dinara za pokušstvo”, uz argument da bi se zatvaranjem bludilišta, bez liječničkog pregleda, počele širiti razne bolesti, kao i to da bi mnoge lokalne žene i djevojčice bile napadnute od vojske, odnosno „pjane omladine”.¹⁰⁷

No, premda je Sorgerova zdrava logika bila na mjestu, novi načelnik – dr. Miće Mičić, nalaže da se bludilište zatvori do 28. veljače 1929.¹⁰⁸ Povod je zasigurno bila i činjenica da je Ministarstvo unutarnjih poslova – Odjel javne sigurnosti

102 HR-DADU-119, br. 10512, 15. listopada 1928.

103 HR-DADU-119, br. 12656, 19. prosinca 1928.

104 U kasnijim spisima spominje se odgoda rješenja kojim se ukida koncesija, no vjerojatnije je da su tu pravnu dvojbu i jedni i drugi prešućivali.

105 Zgrada iznad Gradske električne centrale u Gružu, na putu Iza Tri crkve, niže od kuće Jere Natali, te iznad dvorca koji drži u zakup gojitelj cvijeća Schwarzl.

106 HR-DADU-119, br. 1001, 31. siječnja 1929.

107 HR-DADU-119, br. 1413, 14. veljače 1929.

108 HR-DADU-119, Zapisnici Općinskog upraviteljstva br. 1672 od 22. veljače 1929.

nosti potvrdilo svoju prvotnu odluku iz rujna,¹⁰⁹ te ju je Mičić, kao nova osoba na upravi – revno proveo.

U tom kratkom razdoblju od pet dana Sorger je pokušao sve, te već 24. veljače izvješćuje načelnika o tome što je poduzeo glede traženja pogodne lokacije. Zanimljivo je da se ovdje prvi puta javlja Josip Spitzer, Sorgerov šogor, koji se u pismu obvezuje biti kupac jedne od pronađenih triju kuća ili jednog zemljišta za gradnju.¹¹⁰

Sorger već 25. veljače piše i velikom županu tražeći produljenje roka, a od načelnika odgodu, napominjući da „(...) 12. marta tek. god. stiže u Dubrovnik II. američko ratno brodovlje, zatim grčko, pak talijansko”.¹¹¹ U očaju 27. veljače traži načelnu dozvolu za otvaranje javne kuće negdje na Srednjem konalu,¹¹² a 28. veljače bezuspješno nastoji stupiti u osobni kontakt s Mičićem. Nepromijenjenom načelnikovom odlukom javno se bludilište u Karmenu zatvara 28. veljače 1929. Na tome mu „u ime katoličkog svećenstva” pisano zahvaljuje kanonik Antun Liepopili.¹¹³

Do ponovna otvaranja

Pretrpivši snažan udarac, Sorger se ipak početkom ožujka ponovno obraća velikomu županu. U dopisu u kojem ga želi uputiti na nelegalnost zatvaranja vrlo otvoreno navodi tko je pokrenuo akciju da ga se makne s mjesta gdje je već trideset godina bilo bludilište. Navodi najprije Ristu Šukovića, pravoslavnog svećenika u mirovini, koji je izgleda polovicom 1928. kupio kuću pored bludilišta i otad počeo sakupljati potpise uglednijih Dubrovčana, govoreći im protiv bludničkog nemoralata o potrebi micanja javnog bludilišta, ali prešućujući svoje novostečene nekretnine i osobne interese. On je, prema navodima Sorgera, sa sakupljenim potpisima „odneo (...) kao partijski agitator bivšeg političkog režima tužbu neposredno Ministarstvu Unutrašnjih Dela – Odelenje za Javnu Bezbednost, te je partijskim putem izdejstvovao nelegalno rešenje, da se javna kuća u Karmenu ima ukloniti”.¹¹⁴ Zanimljivo je da Sorger tu ni jednom riječju ne spominje katolički kler ni potpisane Dubrovčane, vjerojatno ne želeći stvarati nepotreban animozitet. S druge strane, on

109 Aktom br. 19925 od 25. prosinca 1928.

110 HR-DADU-119, br. 1714, 25. veljače 1929.

111 HR-DADU-119, br. 1783, 26. veljače 1929.

112 HR-DADU-119, br. 1815, 27. veljače 1929.

113 HR-DADU-119, br. 2174, 9. ožujka 1929.

114 HR-DADU-316 Veliki župan Dubrovačke oblasti (1921. – 1932.), br. 3032, 5. ožujka 1929. Spis se nalazi u: HR-DADU-119, br. 2239, 12. ožujka 1929. Još oštriju kritiku Šukovića, koji je izgleda prethodno čak nastojao prodati svoju kuću Sorgeru, što je taj odbio, donosi *Dubrovačka tribuna* („Urbi et orbi” ili „Furbi et orbi”? Pokušaj da se falsifikuje istina, *Dubrovačka tribuna*, god. I., br. 7, 30. ožujka 1929., 5).

je vjerojatno shvaćao da su Šukovićeve veze s državnim vrhom bile presudne. Da je čitava stvar bila ostala samo na lokalnoj razini, pa čak i da se uz sav pritisak katoličkog klera i javnosti stvar progurala do najviših instanci vlasti u Beogradu – ona vjerojatno nikad ne bi ovako drastično završila aktom zatvaranja.

Kao sudionika koji je javno pomagao Šukoviću, navodi općinskog vijećnika Iva Banovića. On je bio potpisnik letka kojim se pozdravljalo zatvaranje javne kuće.

POŠTOVANOM GRAĐANSTVU!

Teško zlo, koje je tištilo cijeli poštenu Dubrovnik, da mu je javna kuća bila smještena u najljepšem i najstarijem dijelu Grada i u neposrednoj blizini Stolne Crkve, Kraljevog i Biskupovog Dvora, dvaju ženskih škola te dječjeg zakloništa, Biskupskog Sjemeništa i ostalih Državnih i privatnih ustanova, **sinoć dana 28 februara** na vječno vreme je otklonjeno zatvaranjem javne kuće na uvijek u Karmenu.

Gospodin Ministar Unutrašnjih Dela g. Korošec još mjeseca septembra prošle godine po molbi Državnih i privatnih Ustanova te preko 500 najuglednijih građana grada Dubrovnik donio je rešenje, da se javnoj kući, **tom Carstvu Subure** u Karmenu, a na osnovu zakonskih postojećih propisa, oduzme koncesija.

Povodom žalbi vlasnika javne kuće i raznih intervencija ovdje i u Beogradu, protiv ovog na zakonu osnovanog rešenja, ponovo je **sadašnji** Gospodin Ministar Unutrašnjih Dela, donio **konačno** rešenje, da je prvobitna odluka Ministra Unutrašnjih Dela u potpunosti važnosti i bez prava na priziv.

Na osnovu ovog posljednjeg ministarskog rešenja, naš uvaženi g načelnik Dr. Miće Mičić, sinoć je za uvijek zatvorio javnu kuću u Karmenu.

U ovom tugaljivom pitanju bilo je raznih intervencija, ali nijesu mogle da uspiju, a ako se i poslije ovog pojave, izmijeti ćemo imena sviju onih, koji se budu zalagali protiv interesa grada Dubrovnik i Ministarskog rešenja, tako da ih narod javno upozna i osudi.

Zahvaljuje se u ime svih potpisnika prestavke Gospodinu Ministru Unutrašnjih Dela i našem g. načelniku Dr. Mići Mičiću, što su postupili po zakonu i udovoljili želji cijelog Dubrovnik

Stamparija „Jadrano” (Milan Gisić) Dubrovnik

IVO BANOVIĆ
Općinski vijećnik

u ime svoje i ostalih.

Slika 9. *Poštovanom građanstvu!* (HR-DADU-119)

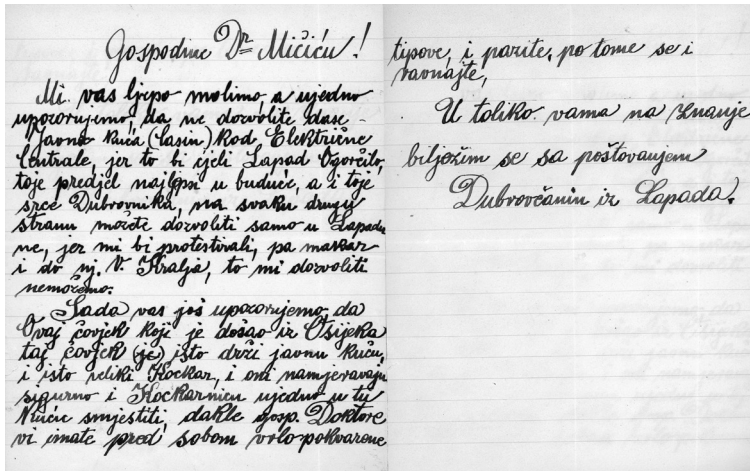
U međuvremenu su Josip Spitzer i Samuel Sorger nastavili s traženjem novih lokacija te već početkom ožujka 1929. traže odobrenje Općinske uprave za smještaj bludilišta, nudeći dvije zgrade u staroj gradskoj jezgri.¹¹⁵ Premda je to bilo protivno ideji da javno bludilište ne ostane u Gradu, na sjednici Općinskog vijeća donesena je jednoglasna odluka da se može pristati na lokaciju ispod Sv. Marije „gdje je kuća Gjurović”, uz uvjete da ne bude prozora prema Ulici ispod Sv. Marije i da se podigne zid.¹¹⁶

115 U Ranjininoj ulici i u Ulici sv. Marije (HR-DADU-119, br. 2124, 8. ožujka 1929. i br. 2152, 9. ožujka 1929.).

116 HR-DADU-119, spis uz br. 2152 od 9. ožujka 1929.

Istim datumom zaveden je dopis „Građana“ upućen načelniku Mičiću, u kojem se traži ponovno otvaranje javnog bludilišta u Karmenu. U svojoj argumentaciji autori navode kako je javno bludilište bilo smješteno na najpogodnijoj lokaciji u Gradu, te to potvrđuju autoritetom ugledna dubrovačkog načelnika Pera Čingrije,¹¹⁷ kao i odobrenjem Monarhije za otvaranje javnog bludilišta na onom mjestu, premda je ona gajila, kako kažu – vjerski katolički imperijalistički način vladanja. Dopis završavaju pokudom gradskih otaca: „Mjesto da zašтите moralno i javno zdravstveno dobrobit stanja obitelji, oni ga ugrožavaju.“¹¹⁸

Vijesti o mogućnosti premještanja javnog bludilišta na lokacije izvan Grada ili u samom Gradu izazvale su velik otpor kod tamošnjeg stanovništva. Oni počinju organizirano sakupljati potpise za peticije upućene načelniku Mičiću. Tako se Lapađani i Gružani bune da bi kuća u vlasništvu Majstorovića iza Gradske električne centrale bila nedopustiva pozicija za javnu kuću s obzirom na javni moral i općeniti razvoj dubrovačke rivijere. U prilogu su potpisi mnogih Gružana i Lapađana.¹¹⁹

Slika 10. Pismo jednog Dubrovčanina iz Lapada načelniku dr. Mičiću, u kojem ga se upozorava na loš karakter ljudi koji tu žele otvoriti javnu kuću (HR-DADU-119).

117 Govoreći o najpogodnijoj lokaciji navode rješenje Općine od 2. ožujka 1908. br. 770. U njemu uvodno stoji: „Još za doba dubrovačke republike sve do danas u ulici od tamnica stanovale su puštenice. Nekad više, nekad manje, ali svegi ih je ondi bilo.“ Upravo je taj citirani pasus bio povod javnoj polemici između onih koji su u *Dubrovačkoj tribuni* objavili dopis poslan velikomu županu i Ministru unutarnjih poslova u Beogradu (Priopćeno. *Dubrovačka tribuna*, god. I., br. 6, 18. ožujka 1929., 2), u kojem su zastupali opravdanost lokacije javnog bludilišta, i onih koji to demantiraju (Za doba dubrov. republike javna kuća je li bila u predjelu „Karmena“ u današnjoj „ulici od tamnica“? – svršetak, *Narodna svijest*, god. XI., br. 15, 11. travnja 1929., 2.).

118 HR-DADU-119, br. 2252, 12. ožujka 1929.

119 HR-DADU-119, br. 2238, 12. ožujka 1929.

Jednako tako na općinsku adresu stiže i peticija stanovnika s područja Sv. Marije. Pet punih stranica potpisa svjedoči o neprihvatljivosti pozicioniranja javnog bludilišta na tom mjestu. Usto što se čude da u Dubrovniku „mora” ostati jedna takva institucija, dok su „u velegradovima naše države u Beogradu i Zagrebu ukinute javne kuće”, stanovnici upućuju i na aktualan problem međunarodne organizirane trgovine „sa djevojčicama”. Konačno, apeliraju na to da ako već mora biti javne kuće, nek to bude negdje u Gružu, daleko od ljudi.¹²⁰

Tako je pitanje nove lokacije javnog bludilišta počelo poput omče stezati vrat gradskih vlasti. Činjenica je da su donošenjem odluke o zatvaranju, bez prethodna definiranja nove lokacije, uzburkali duhove javnost, što je izravno utjecalo i na pritiske viših tijela vlasti koja sad sve češće apeliraju na hitnost rješavanja problema.

Stoga Općinsko upraviteljstvo na svojoj sjednici 26. travnja 1929. donosi odluku da „u pomanjkanju shodnijeh položaja za smještanje javne kuće podijeli koncesiju za kuću u vlasnosti Cicilijani Frana, koja se nalazi u ulici Ranjininoj, anagr. kuće broj 558 iza Hotel De la Ville”.¹²¹ Na proteste nije trebalo dugo čekati. Najprije su protestnom peticijom svoje nezadovoljstvo iznijeli stanovnici Ranjinine ulice, navodeći da ako je bludilište bilo odstranjeno iz Karmena zbog blizine crkve i škola, onda mora biti jednako i u njihovu slučaju.¹²² Ubrzo se pismom javljaju i isusovci, navodeći da su čuli da se u blizini crkve sv. Ignacija namjerava otvoriti jedna „kuća grijeha i sramote”, no da su oni uvjereni da se to neće dopustiti jer „kuća grijeha nikako nesmije biti u blizini Hrama Božjega”.¹²³

U kakvu se problemu našla Općina nakon svih tih protesta, svjedoči i dopis upućen velikomu županu. U njemu se najprije konstatira opravdanost protesta javnosti, da bi se potom posve otvoreno izjavilo: „(...) i pošto uskrata koncesije na dosadašnjem mjestu u Karmenu nije uslijedila niti voljom niti inicijativom ove općine, već po nalogu i usljed požurivanja starijih Upravnih Vlasti, koje su htjele da se po što po to uzme koncesija sa dosadašnjeg mjesta u Karmenu i ne nalazeći izlaza iz situacije u koju se ovo općinsko upraviteljstvo nije nit najmanje svojom krivnjom dospjelo, ono donosi ovo stanje stvari do znanja starijim Upravnim Vlastima, e da ove donesu jedan prijedlog koji će moći da na zadovoljstvo riješi pitanje smještanja javne kuće.”¹²⁴ Prebacivši tako odgovornost na više instancije, načelnik je Mičić čekao na rasplet situacije shvaćajući da njegova uprava ne može donijeti nijedno rješenje bez da ono ne potakne javne prosvjede.

120 HR-DADU-119, br. 2353, 15. ožujka 1929.

121 HR-DADU-119, br. 3782, 22. travnja 1929. O tome izvještava i *Dubrovačka tribuna*, koja kritizira tu lokaciju, zaključujući da je najbolja lokacija ipak ona u Karmenu (Što sad kaže Mayerhofer?, *Dubrovačka tribuna*, god. I., br. 7, 30. svibnja 1929., 2).

122 HR-DADU-119, br. 4067, 1. svibnja 1929.

123 HR-DADU-119, br. 4050, 1. svibnja 1929.

124 HR-DADU-119, br. 4235, 6. svibnja 1929.

Stoga je krajem listopada 1929. veliki župan uputio dopis, u kojem je najprije rekao kako je dobio ovlasti od Ministarstva unutarnjih poslova da pitanje javne kuće u Dubrovniku može riješiti unutar svoje nadležnosti, te da nema zapreka „da se dozvoli preotvorenje javne kuće u pregjašnjem pomješću u ‘ulici od tamnica’” – načelnik odgovorio kako Općinsko upraviteljstvo to neće učiniti jer se to kosi s opravdanim argumentima navedenima u svim peticijama građana.¹²⁵ Premda bi mogućnost ponovna otvaranja javnog bludilišta na starom mjestu u Karmenu sigurno smanjila pritisak načelnikove odgovornosti nad svim posljedicama zatvaranja, Mičić ju je odbio provesti. Time je sebe politički mudro zaštitio od toga da se njegovim rješenjem odobri ponovno otvaranje, prebacujući tako još jednom odgovornost na velikog župana.

I doista: „Naredjenjem Velikog Župana Dubrovačke Oblasti Pov. Br. 5650/29 od 4. novembra o.g. na osnovu čl. 56 Zakona o unutrašnjoj upravi, preotvorena je do daljnjega s pregjašnjem pomještaju javna kuća u ulici od tamnica.”¹²⁶ Općinskoj su se upravi tako vratile stare dužnosti nadzora nad moralom i evidencijama bludnica, te skrb o redovitim ljekarskim pregledima. Sresko načelstvo uskoro predlaže kao novu opciju područje kod „igrališta tenisa prema Pilama”. Iz tog spisa doznajemo i kako se uz Samuela Sorgera pojavio još jedan potencijalni koncesionar – Isidor Spiegel iz Zagreba.¹²⁷ Lokaciju na mjestu teniskoga igrališta, zbog neposredne blizine „gradskih mira”, kritiziralo je i Nadleštvo za umjetnost i spomenike s konzervatorom Markom Muratom na čelu, predlažući lokaciju u blizini gruške luke jer se „javnom kućom najviše koriste mornari inostranih flota koje nas posjećuju”.¹²⁸

Do konačna zatvaranja

Otvaranju javnog bludilišta od 4. studenog 1929., nakon osam mjeseci zabrane rada, suprotstavlja se Biskupski ordinarijat u Dubrovniku tražeći od Općinske uprave zaključke povezane s tim događajem kako bi se o toj stvari obratio Visokoj vladi u Beogradu.

Ipak, iz dopisa Samuela Sorgera upućenog početkom prosinca 1929. Općinskomu upraviteljstvu, vidljiv je pomak u njegovu shvaćanju da mu obrt neće joj dugo moći opstati na onom mjestu.¹²⁹ Stoga predlaže Općini nek ona odredi mjesto za

125 HR-DADU-119, pov. br. 107, 28. listopada 1929.

126 HR-DADU-119, pov. br. 113, 7. studenog 1929.

127 HR-DADU-119, pov. br. 117, 27. studenog 1929.

128 HR-DADU-119, br. 12007, 26. studenog 1929.

129 Možda je razlog promjeni stava bila pojava izravne konkurencije za dobivanje nove koncesije.

bludilišne kuće, mada bi on pristao i na useljenje u kuću Majstorovića u Gružu iza električne centrale.¹³⁰

Slijedom toga Općina je odredila zemljište u Gružu iza Duhanske stanice, što potiče novu peticiju Gružana, kojima se pridružuju zapovjedništva Kr. pomorske vojne akademije i pješadijskog puka „Hajduk Veljko”, tvrdeći da bi podizanje javne kuće pored vojarne bilo „veoma štetno”.¹³¹

Zasigurno zabrinuti zbog svoje poslovne budućnosti povezane s neizvjesnošću ostanka u Karmenu, vlasnici donose odluku o prodaji kuće u Ulici od Tamnica. To je sigurno bila zajednička poslovna odluka Fleschevih, Sorgera i Spitzera, koja je implicirala kupnju druge kuće u Karmenu u koju bi prenijeli svoj obrt. Tako 11. rujna 1930. Rosa Flesch, žena Moritza, i Stijepo Miličić Perov sklapaju kupoprodajni ugovor kojim Fleschovi prodaju, a ovaj kupuje sve čestice zgrada i zemlje u kojima je bilo smješteno javno bludilište.¹³²

Osobni Miličićev interes bio je povezan s navodnim stvaranjem manjih i jeftinijih stanova, no on je sigurno znatnim dijelom bio eksponent interesa Biskupije u njezinoj borbi za ukidanje javne kuće. To jednom prilikom potvrđuje i sam dubrovački biskup, dr. Josip M. Carević kazavši: „Kad je crkvena vlast uvidjela, da su svi protesti uzaludni, onda je crkvena vlast odlučila, da energično vlastitom snagom zadre u pitanje, te je sklonula jednog čestitog građanina da kupi zgradu u Karmenu.”¹³³ Iz kasnijih pritužba samog Miličića, tijekom preuređenja novokupljene kuće 1932. godine, vidi se da nije bio zadovoljan prevelikom iznosom kojim je platio kupljeno.¹³⁴ Nakon kupnje novi vlasnik daje Sorgeru otkaz, što je bilo i za očekivati, pa je sigurno prije odluke o prodaji bila potražena alternativa.

Prvu vijest o tome da Sorger namjerava kupiti jednu kuću u Karmenu radi novog javnog bludilišta doznajemo iz peticije okolnih stanovnika u listopadu 1930., kojom upućuju Općinskoj upravi njihovo neslaganje s obzirom na blizinu „perivoja nasljednika blagopokojnog Ilije Miletića”, gdje se igraju djeca kao i blizine crkve Gospe od Karmena.¹³⁵ Sljedeću vijest da hoće „uz pomoć drugih lica, da kupi kuću u predjelu Karmen, jer seli iz dosadašnje kuće” donosi vijećnik Ivo Banović, poznati

130 HR-DADU-119, br. 12220, 3. prosinca 1929.

131 HR-DADU-119, br. 1580, 12. veljače 1930.

132 HR-DADU-823 Vinko Svilokos (1898. – 1941.), Z. br. 2558 od 11. rujna 1930.

133 Oko socijalne rane u Dubrovniku, *Narodna svijest*, god. XIII., br. 27, 2. srpnja 1931., 3.

134 „Vlasnik kuće Stijepo Miličić izjavljuje da se sa svoje strane žrtvovao pri kupnji kuće interesima grada i da je već pri kupnji zgradu preplatio” (HR-DADU-292, 107/68.). U vezi s tim, zanimljiva je crtica iz *Dubrovačke tribune*, koja polovicom 1932. donosi vijest kako je, nakon što je bila otklonjena „kuća grijeha” iz Karmena, tijekom restauracije *travature* nađena „poveća zemljana posuda puna cekina iz najstarijih vremena. Nađeno blago prelazi daleko sumu koju su današnji vlasnici platili”. (Otkriveno blago, *Dubrovačka tribuna*, god. IV., br. 157, 8. lipnja 1932., 3).

135 HR-DADU-119, br. 9536, 16. listopada 1930.

protivnik javnog bludilišta.¹³⁶ Niko Šutić u svojstvu predstavnika Općine sudjeluje na poziv predstojnika gradske policije u anketi u predmetu „Da li je kuća gospođe Gorde udove Vuletić u Karmenu podesna za smještaj javne kuće u ovom gradu?”¹³⁷ Već 18. listopada konzervator Marko Murat sasvim otvoreno govori da se radi o kući Đorđa Vuletića,¹³⁸ koja se nalazi „u blizini biskupske palače i katedrale, a preko puta Dvora Nj. V. Kralja i na pogled sa dvorske tarace”.¹³⁹

U međuvremenu na temelju molbe samoga Sorgera od 12. studenog 1930., kojom traži prijenos javne kuće iz prijašnje u novu zgradu, Predstojništva Gradske policije Dubrovnik dopušta preseljenje iste radnje¹⁴⁰ u kuću u Bandurevoj ulici¹⁴¹ ili u kuću u Kuncijernoj ulici.¹⁴² Međutim, to se nije tada realiziralo, najvjerojatnije zbog agitiranja crkvenih vlasti koje su izvršile pritisak kod općinskih i državnih vlasti.

Zatečen tim tijekom događaja Sorger nastavlja s obrtom u prodanoj kući i nakon dobivenog otkaza, što dovodi do sudskog spora, o kojem govori i sam dubrovački biskup početkom srpnja 1931. očekujući „da se sudbenim putem prostitucija istjera iz te zgrade i tako za uvijek ukine, te se svaki dan očekuje sudbena presuda u tome smislu”.¹⁴³

U međuvremenu, preuzevši inicijativu u nalaženju nove lokacije za javno bludilište, a vjerojatno uz blagoslov Sreskog načelstva,¹⁴⁴ Spitzeri uz pomoć Sorgera 1931. kupuju dvije kuće i dvije zemljišne parcele¹⁴⁵ na samom kraju predjela Peline u staroj gradskoj jezgri, tik do ulaza u tvrđavu Minčeta. O tome nam izvješće donosi i *Narodna svijest* upućujući na neprimjerenost lokacije: „Kad bi se ta kuća dozvolila pod Minčetom u blizini bi joj bio franjevački samostan sa novicijatom, franjevačka gimnazija sa brojnom mladeži, ženski samostan Sigurate s crkvom, a vodila bi do te kuće – valjda za ironiju – ulica Fratarska!”¹⁴⁶

Na zahtjev Spitzera da im se odobri novogradnja i proširenje kuće, Općina u rujnu 1931. odgovara potvrdno, uz traženje određenih projektnih izmjena.¹⁴⁷ Slije-

136 HR-DADU-119, br. 9397, 13. listopada 1930.

137 U prilogu HR-DADU-119, br. 15301, 21. prosinca 1931.

138 Radi se o kući u Ulici Damjana Jude (danas čest. zgr. 2467 k. o. Dubrovnik), koju je podignuo Savo Vuletić na temelju građevinske dozvole iz 1892. (HR-DADU-292, 49/4).

139 HR-DADU-119, br. 9864, 23. listopada 1930.

140 U prilogu HR-DADU-119, br. 403, 12. siječnja 1931.

141 Anagrafski br. 783.

142 Anagrafski br. 799 u Ulici Damjana Jude.

143 Oko socijalne rane u Dubrovniku, *Narodna svijest*, god. XIII., br. 27, 2. srpnja 1931., 3.

144 Premda im je bila određena lokacija na Pelinama tik uz Bužu, Spitzeri kupuju kuće i zemlju puno dalje jer im je bila povoljnija cijena. Tako tvrde u svojoj molbi *zanimani bližnici* (HR-DADU-119, br. 8627, 20. srpnja 1931.).

145 Čest. zgr. 2107 i zgr. 2112, te čest. zem. 2608 i zem. 2609 sve k. o. Dubrovnik.

146 Zlo i još gore, *Narodna svijest*, god. XIII., br. 26, 24. lipnja 1931., 6.

147 HR-DADU-292, 101/99.

dom toga svoje žalbe na građevinsku dozvolu podižu neposredni susjedi, no i sam Josip Spitzer, nezadovoljan projektnim izmjenama u kojima je izgubio jedan kat, a samim time i znatan dio prostora za vođenje bludilišta. To je bio vjerojatan razlog zbog kojeg Spitzeri u konačnici odustaju od te opcije.

Iz dopisa biskupa Josipa M. Carevića u prosincu 1931. upućenog Općinskoj upravi doznajemo za anketu u Okružnom inspektoratu, gdje se ponovno raspravljalo o kući u Ulici Damjana Jude. Sluteći da bi se javna kuća tamo ipak mogla preseliti, biskup rezignirano zaključuje svoj dopis: „Reglementirana prostitucija podržaje trgovinu bijelim robljem proti kojoj se bori čitav kulturni svijet s ‘Ligom Naroda’ na čelu. Ova trgovina ponizuje ljudsko dostojanstvo na najniži stepen, zato je u najvišoj mjeri antisocijalno ... Molim stoga Ugledno upraviteljstvo, da se toj namisli najenergičnije odupre i da ju zapriječi, radi poznatih, već toliko opetovanih razloga i protesta građana.”¹⁴⁸

Biskupovi apeli nisu urodili plodom, te se javno bludilište seli u Ulicu Damjana Jude tijekom prve polovice 1932.¹⁴⁹ Tako se nakon pune trideset i četiri godine postojanja, zatvorilo i posljednje poglavlje najdugovječnijeg javnog bludilišta u Dubrovniku – u karmenaškoj Ulici od Tamnica.

Javno bludilište u Ulici Damjana Jude

Zasigurno negdje krajem 1931. ili početkom 1932. Josip i Emma Spitzer kupuju kuću u Ulici Damjana Jude te već 15. ožujka 1932. predaju nacрте za unutarnju adaptaciju i postavljanje željezne ograde na ulici.¹⁵⁰

U razdoblju do donošenja konačne odluke o građevinskoj dozvoli pred Općinu stiže još jedna peticija s devedeset potpisa. U njoj se nastoji uputiti na to da je nova lokacija potpuno neadekvatna. Tako se uz uobičajene, pojavljuju i novi prigovori, poput onog „da će naša mladež, koju šaljemo u hram nauke, dnevno gledati iz Gimnazije bludilište, jer im to prvo sa prozora gimnazije pada u oči”, i „(...) da mladež, koja najvećim dijelom gleda te priredbe (plivačka natjecanja op. a.) sa zidina,

148 HR-DADU-119, br. 15301, 21. prosinca 1931.

149 Ovdje se mora uzeti u obzir da Dubrovnik u tom razdoblju bilježi velik porast tajne prostitucije, što je posljedično dovelo do pojačana širenja veneričnih oboljenja. Policija stoga počinje snažnije kontrolirati i revnije evidentirati te „Venerine svećenice”, koje su dijelom radile pod krinkom konobarica, sviračica, blagajnica i sl., a dijelom bile i prave „profesionalke s ulice”, čiji se posao povezivao i s nekim pansionom u predgrađu. (Uspjele policijske mjere protiv tajne prostitucije, *Dubrovačka tribuna*, god. III., br. 143, 1. ožujka 1932., 3).

150 HR-DADU-292, 107/80.

Slika 11. Kuća u Ulici Damjana Jude u kojoj je bilo smješteno javno bludilište.
(foto: Cvijeto Selmani, 2023.)

može da se rukuje sa bludnicama na prozorima, a da ne spominjemo što će se sve morat gledat, kad budu za ljetnih sparina otvoreni prozori bludilišta.”¹⁵¹

Svoju molbu da se ne dopusti otvaranje javnog bludilišta podnose i kustosi Dubrovačkog Muzeja, koji je pred kratko vrijeme bio smješten u tvrđavi sv. Ivana.¹⁵²

No, bez obzira na sve te peticije Općina Spitzerovima 9. svibnja 1932. izdaje građevinsku dozvolu.

Upravljanje novootvorenim javnim bludilištem nastavlja voditi Samuel Sorger kao opunomoćenik Josipa i Emme Spitzer, te mu Sresko načelstvo izdaje odobre-

151 HR-DADU-119, br. 3080, 23. ožujka 1932.

152 HR-DADU-119, br. 3264, 30. ožujka 1932.

nje da može obavljati ugostiteljsku djelatnost u kući u Ulici Damjana Jude 6, pod imenom – „kafe ‘Lira’”.¹⁵³

Nastojeći u potpunosti ograditi prostor bludilišta, osim ograde u Ulici Damjana Jude koja je već bila postavljena prilikom adaptacije kuće, Sorger uskoro traži odobrenje od Lučke kapetanije „za postavljanje željeznih vrata na obali kod javne kuće”.¹⁵⁴

Pozicija javnog bludilišta uz novootvoreni muzej našla je svoje mjesto i u dubrovačkim šaljivim listovima, pa tako *Trumbeta* na jednom mjestu ironično piše: „(...) jer najprije su stavili Muzeo u fortecu Muo, a sad su prid muzeo stavili – muze. Kako je to duboko!”¹⁵⁵

Premda u Dubrovniku danas postoji opće mnijenje da se javna kuća čitavo vrijeme nalazila u kući u Ulici Damjana Jude,¹⁵⁶ ona je tu na legalan način mogla djelovati svega dvije godine. Donošenjem Zakona o suzbijanju spolnih bolesti od 28. ožujka 1934. godine u čitavoj se državi ukidaju javna bludilišta.¹⁵⁷ Slijedom toga ministar narodnog zdravlja i socijalne politike donosi 15. lipnja 1934. godine Pravilnik za izvršenje zakona o spolnim bolestima. Prema njemu dan je rok od triju mjeseci za zatvaranje svih javnih kuća i uzimanje dozvola javno toleriranim prostitutkama. Tu vijest prenosi i lokalni tisak.¹⁵⁸

Javno bludilište u Ulici Damjana Jude nakon ukinuća tijekom 1935. prerasta u svratište,¹⁵⁹ a pod imenom „Hotel Central”¹⁶⁰ u vlasništvu „Josipa Špicera”¹⁶¹ rekla-

153 HR-DADU-110 Kotarsko poglavarstvo (Sresko načelstvo) Dubrovnik (1919. – 1941.), br. 13393, 23. svibnja 1932.

154 HR-DADU-119, Zapisnik 1932., br. 7144, 25. srpnja 1932. Ovdje se najvjerojatnije radi o vratima u malenom prolazu koji povezuje rivu i Ulicu Damjana Jude.

155 Muze prid Muzeom, *Trumbeta*, 1933., 2.

156 Ahmet Kalajdžić, „Stare dubrovačke novine kao izvor za istraživanje prostitucije na jugu Hrvatske do Prvog svjetskog rata“, *Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Naša sloga (1870. – 2020.)*, ur. Teodor Fonović Cvijanović, Vanessa Vitković Marčeta, Mihovil Dabo (Pula: Filozofski fakultet, 2022.), 443-444.

157 Objavljen je u *Narodnim novinama* 9. lipnja 1934. te stupa na snagu 1. srpnja 1934. godine. Na sličan je način i Čehoslovačka još 1922. godine prostituciju zabranila donošenjem zakona o spolnim bolestima.

158 Ukidaju se javne kuće, *Narodna svijest*, god. XVI., br. 27, 4. srpnja 1934., 4.

159 HR-DADU-119, Zapisnik 1935., br. 6282, 10. svibnja 1935.

160 Zabranom bludništva i javnih bludilišta ilegalno se bludništvo u Jugoslaviji počinje organizirano vezivati uz hotele. Vidi: Dragan Radulović, *Prostitucija u Jugoslaviji* (Beograd: Zavod za izdavačku djelatnost „Filip Višnjić”, 1986.), 178. Stoga nije isključena mogućnost da je takva praksa postojala i u tom hotelu.

161 Josip Spitzer 1936. godine rastavlja se od supruge Emme, te na temelju „pogodbe za razriješenje zajednice” uknjižbom stječe isključivo vlasništvo nad kućom. On se potom ženi za Dubrovkinju Mariju Šulić, s kojom vodi Hotel Central. Premda prelazi na katoličanstvo, svejedno mu se zbog židovskog porijekla 1943. oduzima kuća i knjiži na NDH. (HR-DADU-325, Ostavinski spisi, Josip Spitzer, pok. Leopolda, br. 205/46). Na temelju izjave njegove supruge Marije (Marice) pred Gradskom komisijom za ratne zločine od 30. studenog 1944., Spitzera su dana 16. listo-

mira se u tisku i 1940. godine.¹⁶²

Samuel Sorger, pak, u svibnju 1935. godine dobiva odobrenje Sreskog načelstva da može prenijeti svoju „kafanu” iz kuće u Ulici Damjana Jude u kuću u Lapadu na Beogradskoj obali br. 41,¹⁶³ te da može izmijeniti ime svoje radnje od kafane „Lira” u kafanu „Avala”.¹⁶⁴ Međutim, zbog starih dugova prema Općini, taj restoran – kafana u Lapadu iste godine dolazi pod prisilnu upravu. U dubrovačkim arhivskim izvorima ime Samuela Sorgera¹⁶⁵ posljednji put susrećemo 1937. s mjestom prebivališta u Vukovaru.

Zaključak

Donošenjem novog Kaznenog zakona o zločinima, prijestupima i prekršajima u Habsburškoj Monarhiji 1852. godine započinje i u našim krajevima nova epoha regulacije bludništva na načelima reglementacije, kojim se bludništvo u formi bludničkog obrta načelno tolerira ako se poštuju određeni zakonski uvjeti. Ta se praksa nastavila i u novostvorenoj južnoslavenskoj zajednici sve do donošenja Zakona o suzbijanju spolnih bolesti, kojim se 1934. godine u čitavoj državi ukida bludništvo, a koje je dotad bilo dopušteno u dvjema formama: institucija javnog bludilišta i individualnog, javno toleriranog bludništva. Javna bludilišta, kao mjesta obveznog redovitog zdravstveno-redarstvenog nadzora, u Dubrovniku se pojavljuju od devedesetih godina 19. st. Razlozi su otvaranja povezani ponajprije sa zdravstvenim nadzorom javnih bludnica, i to ponajprije zbog domaćih ljudi, osobito omladine čija bi okuženost sifilisom (*francavost*) ili nekom drugom veneričnom bolesti postajala zdravstvenim, ali i čudorednim problemom *skladnih dubrovačkih familja*. Ipak,

pada 1944. uhvatile ustaše i predali GESTAPO-u, a kad su se Nijemci i hrvatski legionari iz 369. Vražje divizije povlačili iz Dubrovnika, ubili su ga na putu iz Komolca za Šumet. Bio je izmrcvaren, glava mu je bila odsječena, na leš je navaljeno oko 300 kg kamenja. O tom događaju vidi: Nikola Anić, *Dubrovnik u Drugom svjetskom ratu (1941. – 1945.) Od okupacije do oslobođenja*, Knjiga I., (Dubrovnik: Udruga antifašista Dubrovnik, 2013.), 80.

162 Hotel Central, *Narodna svijest*, god. XXII., br. 35, 28. kolovoza 1940., 4.

163 Beogradska je obala današnja Lapadska obala.

164 Rješenje Kotarskog poglavarstva br. 12367 od 23. svibnja 1935. nalazi se u: HR-DADU-119, br. 6960, 25. svibnja 1935.

165 Sorger je bio jedna od žrtava holokausta. Postoje različiti izvori koji evidentiraju njegovu smrt u različitim koncentracijskim logorima – Gospić (1941.), Jasenovac (1941.), Auschwitz (1942.): „Holocaust Survivors and Victims Database”. *United States Holocaust Memorial Museum*, pristupljeno 19. 1. 2023. https://www.ushmm.org/online/hsv/person_view.php?PersonId=7535146. Čini se da su najtočniji oni iz Auschwitza: „The Central Database of Shoah Victim’s Names”. *Yad Vashem The World Holocaust Remembrance Center*, pristupljeno 1. 3. 2023. Central DB of Shoah Victims’ Names – Record Details (yadvashem.org).

čini se da je presudan razlog odobrenju općinske koncesije za vođenje *tolerirane kuće* bilo useljavanje domobrana iz dubrovačkog i kotorskog kraja u novopodignutu Domobransku vojarnu u Gružu. Općinsko upraviteljstvo to prepoznaje kao potencijalan izvor širenja veneričnih oboljenja jer je broj vojnika kao najčešćih mušterija početkom 20. st. dostigao oko 12% od ukupnog stanovništva Dubrovnika. Izvori bilježe nekoliko manjih dubrovačkih bludilišta s od jedne do triju bludnica koje su bile prijavljene redarstveno-zdravstvenim službama i *tjerale svoj obrt* u privatnim kućama. Vlasnici tih kuća bili su stanovnici kojima je to iznajmljivanje soba bludnicama donosilo prihod, no vođenje bludilišta im svakako nije bila profesija. S druge strane, Dubrovnik je imao i jedno javno bludilište u punom smislu te riječi. Taj se posao vodio profesionalno te je uz sobe za smještaj i vođenje bludničkog obrta, postojala i posluga, popratna ugostiteljska ponuda, a neko vrijeme i dvije filijale. To javno bludilište u karmenaškoj Ulici od Tamnica otvara se 1897. i djeluje do 1932., kad se seli u Ulicu Damjana Jude, radeći do zatvaranja u listopadu 1934. Promatrajući slijed vlasnika i poslovođa kroz trideset šest godina postojanja bludilišta, vidljivo je da su svi bili – Židovi. Dapače, čini se da se većina njih profesionalno bavila vođenjem javnih bludilišta i u nekim drugim sredinama, poput Sarajeva ili Osijeka, te su neki bili i obiteljski povezani, međusobno se pomažući. Nakon Prvog svjetskog rata veliki gradovi poput Zagreba, Beograda ili Sarajeva zatvaraju javna bludilišta, dopuštajući jedino javno tolerirane bludnice. No, u Dubrovniku to nije bio slučaj. Premda se od sredine dvadesetih razvija sve snažniji javni građanski i institucionalni pritisak na čelu s dubrovačkim biskupom, što krajem desetljeća kulminira odlukom ministra unutarnjih poslova o zatvaranju dubrovačkog bludilišta – brojnost stacionirane vojske, učestali dolasci stranih ratnih mornarica te u vezi s tim potencijalna ugroza lokalnih djevojaka, kao i sve veća fluktuacija inozemnih i domaćih gostiju u gradu koji stvara *brand* ljetne turističke destinacije, očigledno nisu dopuštali lokalnim vlastima provesti konačno zatvaranje bludilišta u Karmenu. Tako ono nakon privremena zatvaranja uskoro nastavlja raditi. Nakon niza neuspjelih pokušaja nalaženja alternativne lokacije, zaustavljenih uglavnom peticijama građana, prodajom kuće i preseljenjem u neposredno susjedstvo i Općina i vlasnici djelomično rješavaju problem. No, i kao takav on nestaje konačnom zabranom javnog bludništva kad *La Belle Époque* reglementacije bludništva biva zamijenjena onom – stroge prohibicije.

IZVORI I LITERATURA

Arhivski izvori:

Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska)

HR-DADU-83 Kotarsko poglavarstvo Dubrovnik – I. R. Capitanato Distrettuale (1868. – 1918.)

HR-DADU-89 Općina Dubrovnik – Comune di Ragusa (1815. – 1918.)

HR-DADU-110 Kotarsko poglavarstvo Dubrovnik – Sresko načelstvo Dubrovnik (1919. – 1941.)

HR-DADU-119 Općina Dubrovnik (1919. – 1941.)

HR-DADU-196 Trgovačko-obrtnička i zanatska komora za grad i Kotar Dubrovnik (1864. – 1944.)

HR-DADU-292 Zbirka građevinskih planova Općine Dubrovnik (1837. – 1957.)

HR-DADU-316 Veliki župan dubrovačke oblasti (1921. – 1932.)

HR-DADU-325 Kotarski sud u Dubrovniku (1898. – 1944.)

HR-DADU-819 Antun Pugliesi (1890. – 1920.)

HR-DADU-823 Vinko Svilokos (1898. – 1941.)

HR-DADU-992 Zbirka razglednica Marije i Krunoslava Leka (19. i 20. st.)

Državni arhiv u Splitu (Hrvatska)

HR-DAST-152 Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju (1819. – 1981.)

Službena glasila i tisak:

Crvena Hrvatska (Dubrovnik), 1893. – 1906.

Dubrovnik (Dubrovnik), 1901.

Dubrovnik (Dubrovnik), 1923.

Dubrovačka tribuna (Dubrovnik), 1929. – 1932.

Liječnički vjesnik (Zagreb), 1909. – 1910.

Narodna svijest (Dubrovnik), 1923. – 1940.

Prava Crvena Hrvatska (Dubrovnik), 1905.

Slovinac (Dubrovnik), 1884.

Trumbeta (Dubrovnik), 1933.

Literatura:

Anić, Nikola. *Dubrovnik u Drugom svjetskom ratu (1941. – 1945.). Od okupacije do oslobođenja*, Knjiga I. Dubrovnik: Udruga antifašista Dubrovnik, 2013.

Bauer, Christa. „Wiener Lust”. *Kulturmagazin der Wiener Fremdenführer* (2011), 26-27.

Curić, Sanja; Selmani, Nikša. „Gradnja Domobranske vojarne u kontekstu nacionalnih i modernizacijskih procesa u Dubrovniku potkraj 19. stoljeća”. *Vjesnik dalmatinskih arhiva* 3 (2022), 482-511.

Državo-zakonski list za kraljevine i zemlje, zastupane u vieću cesarevinskom, god. 1885., kom. XXVIII., br. 89, Beč, 1885.

Filipović, Sergej. „Reguliranje prostitucije u Osijeku na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće: Pravilnik o uređenju i nadziranju prostitucije iz 1896. i Pravilnik za bludilišta iz 1911.”. *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* 14 (2014), br. 1, 141-158.

Geljčić, Hrvoje. „Prostitucija u Zagrebu krajem devetnaestoga i početkom dvadesetoga stoljeća”. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2015.

Grujić, Nada. „Dubrovnik – Pustijerna. Istraživanja jednog dijela povijesnog tkiva grada”. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 10 (1986), 7-39.

„Holocaust Survivors and Victims Database”. *United States Holocaust Memorial Museum*. Pristupljeno 19. 1. 2023. https://www.ushmm.org/online/hsv/person_view.php?PersonId=7535146.

Homen, Zoran. „Pravilnik za bludilišta u gradu Križevcu iz 1913. godine”, *Muzejski vjesnik, Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske* 16 (1993), 73-75.

Horvat-Levaj, Katarina. *Barokne palače u Dubrovniku*. Zagreb – Dubrovnik: Institut za povijest umjetnosti, 2001.

Kalajdžić, Ahmet. „Stare dubrovačke novine kao izvor za istraživanje prostitucije na jugu Hrvatske do Prvog svjetskog rata”. *Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Naša sloga (1870. – 2020.)*, ur. Teodor Fonović Cvijanović, Vanessa Vitković Marčeta, Mihovil Dabo. Pula: Filozofski fakultet, 2022., 437-454.

Kevo, Mario. „Bludni život Broda na Savi pred Prvi svjetski rat”. *Kolo* 4 (2003), 391-406.

Kevo, Mario. „Pravilnik za bludilišta u gradu Brodu na Savi”. *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* 4 (2004), 530-542.

Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 27. januara 1929. Bilješkama popratili: Josip Šilović, sveučilišni profesor u miru, i Stanko Frank, sveučilišni profesor, Zakoni Kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca, Knjiga IV., Zagreb: Tisak i naklada jugoslav. štampe d. d., 1929.

Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546. – 1940.)*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017.

Pastović, Dunja; Željko, Darija. „Zakonodavni okvir uređenja prostitucije na hrvatsko-slavonskom području 1852. – 1929.”. *Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku* 1 (2016), 29-53.

„Palača u ulici braće Andrijića”. *Dubrovačke ljetne igre* (2018). Pristupljeno 10.12.2022. <https://www.dubrovnik-festival.hr/hr/lokacije/pala%C4%8Da-u-ulici-bra%C4%87e-andriji%C4%87a>.

Radica, Branislav. *Novi Split: monografija grada Splita od 1918 – 1930 godine*. Split: Hrvatska Štamparija Gradske Štedionice, 1931.

Radulović, Dragan. *Prostitucija u Jugoslaviji*. Beograd: Zavod za izdavačku djelatnost „Filip Višnjić”, 1986.

Sparks, Mary. „Chronological Record of Buildings in Sarajevo, 1880 – 1918”. 321-341 (2006). Pristupljeno 7. 2. 2023. <https://media.bloomsbury.com/rep/files/10%20Appendix%201%20Chronological%20Record%20of%20Buildings%201880-1918.doc>.

Sparks, Mary. *The Development of Austro-Hungarian Sarajevo 1878 – 1918: An Urban History*. London – Oxford: Bloomsbury Publishing, 2014.

Sveobći dèržavo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku, god. 1852., komad XXXVI., br.117., Beč, 1852.

„The Central Database of Shoah Victim’s Names”. *Yad Vashem The World Holocaust Remembrance Center*. Pristupljeno 1. 3. 2023. Central DB of Shoah Victims’ Names – Record Details (yadvashem.org).

Tomasović, Mirko. „Životopis Marka Marulića Marula”. *Mogućnosti: časopis za književnost, umjetnost i kulturne probleme* 45 (1998), br. 7-9, 1-23.

Zorko, Tomislav. „Ženska prostitucija u Zagrebu između 1899. i 1934. godine”. *Časopis za suvremenu povijest* 38 (2006), br. 1, 223-241.

Željko, Darija. „‘Sestre bluda’: zakonska regulacija ženske prostitucije na hrvatskom području u razdoblju od 1852. do 1934., s posebnim osvrtom na grad Karlovac i europsko okruženje”. Studentski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2015.

Živičnjak, Iris. „Zagrebačke prostitutke početkom 20. stoljeća. porijeklo, svakodnevni život i položaj u društvu”. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2018.

Živković Ž., Živko. *Galerija dubrovačkih oriđinala, sveska III*. Dubrovnik: Knjižara „Jadran”, 1924.

Žujo, Valerijan. „Žujo: Ulica nova, ulica snova...”. *Nomad* (29. srpnja 2019.). Pristupljeno 8. 2. 2023. https://nomad.ba/zujo_ulica_nova_ulica_snova.

“Houses of Ill Fame” in Dubrovnik – the history of Dubrovnik’s public brothels in the 19th and 20th centuries

Summary

The existence of marginal social groups and phenomena, particularly public prostitution in Dubrovnik in the 19th and 20th centuries, was almost never the subject of systematic historical research. With the adoption of the new Penal Code on Crimes, Offenses and Misdemeanors in the Habsburg Monarchy in 1852, a new era of the regulation of prostitution began in Croatian regions, based on the principles of legal regulation. With it, prostitution came to be tolerated as a trade if certain legal conditions were met. This practice continued in the newly created South Slavic state until the adoption of the Act on the Suppression of Venereal Diseases, which abolished prostitution in the entire state in 1934, which until then had been allowed in two forms: the institution of a public brothel and individual publicly tolerated prostitution. Public brothels, as venues of mandatory regular health and police supervision, have appeared in Dubrovnik since the 1890s. The reasons for their opening were primarily related to the public health control of public brothels, primarily because of local people, especially young people whose infection with syphilis or another venereal disease was becoming both a public health and a moral issue. Nevertheless, it seems that the decisive reason for the approval of the municipal concessions for running a tolerated public brothel was the arrival of members of the Home Guard from the Dubrovnik and Kotor regions to the newly built Home Guard Barracks in Gruž. The municipal administration recognized this as a potential source of the spread of venereal diseases because the number of soldiers, as the most frequent customers, reached about 12% of the total population of Dubrovnik at the beginning of the 20th century. Sources record several smaller brothels in Dubrovnik with one to three prostitutes, who were reported to the police and health services and practiced their trade in private homes. On the other hand, Dubrovnik also had a public brothel in the full sense of the word. This business

was run professionally, and in addition to offering rooms for accommodation and running the prostitution trade, it also offered waiting staff and an accompanying catering offering. This public brothel was opened in 1897 and operated until 1932, when it moved to a new location, operating until it closed in October of 1934. Observing the sequence of owners and managers throughout the thirty-six years of the brothel's existence, it is evident that all of them were – Jews. After World War I, big cities like Zagreb, Belgrade or Sarajevo closed public brothels, allowing only publicly tolerated prostitutes. However, this was not the case in Dubrovnik, because the frequent arrivals of foreign navies and the increasing fluctuation of foreign and domestic visitors apparently did not allow the local authorities to finally close the brothel. After a series of unsuccessful attempts to find an alternative location, which were stopped mainly by citizens' petitions, the municipality and the owners partially solved the problem by selling the house and moving the brothel to a nearby neighborhood. Ultimately, however, even this brothel was closed with the final ban on public prostitution when the regulation of prostitution of the *Belle Époque* was replaced by that of strict prohibition.

Keywords: public brothels, brothels, prostitution, regulation, Dubrovnik, Karmen, Habsburg Monarchy